

KOLONIAAL VERLEDEN BIEDT (G)EEN GARANTIE VOOR EUROPESE TOEKOMST

**NEDERLAND, FRANKRIJK EN DE POSITIE VAN DE OVERZEESTE
GEBIEDSDELEN BINNEN DE GEMEENSCHAPPELIJKE MARKT
TIJDENS DE ONDERHANDELINGEN OVER DE VERDRAGEN VAN
ROME
(MEI 1956 - MAART 1957)**

DOOR

MARCO NIËNHAUS

© M.H.J. Niënhaus
Fahrenheitsingel 103
1097 NX Amsterdam

Omslagfoto:

Op 29 mei 1956 spreekt de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Christian Pineau (staand) tijdens de conferentie van Venetië zijn Europese ambtgenoten toe.

Bron: <http://www.ena.lu/>

'Sometimes it's easier to dream the old dreams - even when they appear to be nightmares - then waking up in a strange reality. (...) But it's not easy for a great power to adjust to the loss of an empire, especially if there are no likable alternatives, such as the European colonial powers did find in the European Community. Indeed, that has been the biggest change within the national state since the Second World War: cooperation replaced competition.'

(Mark Mazower, *Dark Continent*)

VOORWOORD

Er zit bijna vijftig jaar tussen de ondertekening van het Verdrag van Lissabon en de Verdragen van Rome. Vijftig jaren waarin de Europese Unie een steeds grotere rol is gaan spelen in het leven van de Europeanen. Voor mij, geboortjaar 1974, zijn de begrippen Europa en verdergaande Europese samenwerking zo lang als ik mij kan herinneren altijd een terugkerend element geweest binnen het nieuws in de kranten en op de televisie. Een Nederland zonder Europa kan ik me dan ook niet voorstellen.

Hoe anders moet dat zijn geweest in 1955 toen de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal pas drie jaar functioneerde en er werd besloten om verder te gaan met de onderhandelingen tot meer integratie. Het Europa van de samenwerking moest toen nog zijn dagelijkse plek veroveren in het wereldbeeld van de (West) Europese burger. Vanaf het voorjaar van 1956 kwamen de onderhandelingen over één Europese Gemeenschappelijke Markt op gang.

Het was dan ook zeer interessant om door middel van de documenten die allemaal zijn ingezien en bestudeerd door minister-president Willem Drees, terug te gaan naar die tijd en mezelf een beeld te vormen van onderhandelingen, beraadslagingen en adviezen op weg naar een zeer belangrijke stap in het Europese integratieproces. Zonder Europese Economische Gemeenschap, een gevolg van de Verdragen van Rome, geen Europese Gemeenschap en geen Europese Unie. Een voor mij niet voor te stellen werkelijkheid.

Het kostte mij dan ook weinig tot geen moeite om vele weekend-, avond- en soms nachtelijke uren, de 'kantooruren' behoren immers mijn werkgever toe, aan dit onderzoek te besteden. De problemen die zich voordeden tussen Nederland en Frankrijk gedurende de onderhandelingen die moesten leiden tot de Verdragen van Rome over de positie van de (voormalige) koloniën, smaken mij absoluut naar meer. Maar vanwege de beperkte tijd en ruimte die ik had, heb ik bewust een beperkte keuze moeten maken.

Dat er tot nu toe weinig tot niets is gepubliceerd over de rol van de koloniën binnen het Europese integratieproces, maakte dat het proces een ontdekkingstocht werd waarvan ik aan het begin niet wist hoe deze zou eindigen. De woorden 'Overzeese gebiedsdelen' in combinatie met die andere 'beruchte' woordcombinatie 'Gemeenschappelijke Markt' kwamen veelvuldig voor in het Europese archief van Algemene Zaken en zo ontspon zich voor mijn ogen een proces van nationale standpuntbepaling en onderhandelingsstrategieën op het hoogste nationale en internationale niveau. Als decor

fungeerden statige gebouwen in Venetië, Parijs, Brussel, Rome en Den Haag. De hoofdrolspelers waren staatsmannen als Willem Drees, die zich voor mij gedurende het onderzoek ontdeed van zijn eendimensionale papieren personage.

INHOUDSPOPGAVE

<i>VOORWOORD</i>	V
<i>LIJST VAN AFKORTINGEN</i>	IX
1 INLEIDING	11
2.1 DE VRAAG EN HET ONDERZOEK	17
2 VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?	19
2.1 UIT DE IMPASSE NA CRISIS EDG	20
2.2 NIEUW-GUINEA ALS ‘DOEKJE’ VOOR DE ‘RAMPSPOED’	21
2.3 UNION FRANÇAISE BOVEN EUROPA	23
2.4 VENETIË, DE AANLOOP EN DE CONFERENTIE	26
2.5 DEN HAAG ANTICIPEERT	31
3 NAAR ROME EN EEN OVERZEES VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC	39
3.1 WACHTEN OP PARIJS	41
3.2 STEMMING BAART ZORGEN	44
3.3 REDDING KOMT VAN DE BONDSREPUBLIC	50
3.4 TOCH NAAR ROME	58
4 CONCLUSIE	61
LITERATUUR	67

LIJST VAN AFKORTINGEN

CE	Conseil Economique
CHU	Christelijk Historische Unie
EDG	Europese Defensie Gemeenschap
EPG	Europese Politieke Gemeenschap
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EGKS (GKS)	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EU	Europese Unie
EURATOM	Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (Communauté européenne de l'énergie atomique)
D.O.M.	Départements d'Outre Mer
FLN	Front de Liberation Nationale
GBVB	Gezamenlijk Buitenlands en Veiligheids Beleid
KVP	Katholieke Volkspartij
NA	Nationaal Archief (Den Haag)
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
PvdA	Partij van de Arbeid
P.O.M.	Pays d'Outre Mer
RTC	Ronde Tafel Conferentie
RPF	Rassemblement du Peuple Français
T.O.M.	Territoire d'Outre Mer
UDSR	Union Démocratique et Socialiste de la Résistance
UNITEA	United Nations Temporary Executive Authority
VSI	Verenigde Staten van Indonesië
VS	Verenigde Staten
VK	Verenigd Koninkrijk
VN	Verenigde Naties

VVD

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie

1

INLEIDING

Op maandag 30 augustus 1954 is het druk in de grote vergaderzaal van de *Assemblée Nationale* aan de Rue de l'Université te Parijs. Vrijwel alle parlementsleden zijn aanwezig om de stemming over de *Europese Defensie Gemeenschap* (EDG) bij te wonen. Premier Pierre Mendès France wordt aan de regeringstafel geflankeerd door de jonge leider van de *Union démocratique et socialiste de la Résistance* (UDSR), tevens zijn minister van Binnenlandse Zaken, François Mitterrand. Veel debat is er niet meer nodig als het gaat om de ratificering van het verdrag over de EDG. De kaarten zijn geschud. Mendès France (1907 – 1982) reikt op het verwerpen van het plan dat door Frans initiatief twee jaar ervoor op de onderhandelingstafel van de zes landen van de *Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal* (EGKS) terecht is gekomen. De premier is zelf ook geen voorstander van de EDG, maar wel voor een verdere intensivering van Europese samenwerking. Een samenwerking die behalve op economisch gebied ook op politiek terrein gestalte moet gaan krijgen. De EDG kan voor die verdergaande politieke binding gaan zorgen. Het kabinet van Mendès France zal dus niet vallen over het besluit van de EDG. Pers en publieke opinie hebben er, in de maanden voorafgaand aan de stemming, schande over gesproken. Amper tien jaar na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog Duitsland de agressor van toen nu alweer herbewapenen! Zijn ze gek geworden? Op de achtergrond speelt echter een ander thema bij de standpuntbepaling van veel parlementariërs.

Tijdens de stemmingsronde onthoudt Mitterrand zich van stemming uit solidariteit met zijn premier. Als leider van de UDSR had hij zeker tegen de EDG gestemd dus tegen verdergaande Europese integratie. Reden voor Mitterrands onthouding is niet het gevaar van (West-)Duitse herbewapening, zoals in de literatuur meestal als de voornaamste reden voor het Franse 'non' wordt aangehaald. De reden is zijn idee over de toekomstige relatie tussen Frankrijk en haar koloniën. Hij vindt "de koloniën in de Westelijke Middellandse zee en het Afrikaanse blok voorgaan op Europa en de Atlantische Oceaan;

INLEIDING

Europa gaat dan wel weer voor op Azië”.¹ Hij doelt met het laatste op het verlies van Frans Indochina. Vanaf 1946 hadden de Fransen in Indochina een oorlog gevoerd tegen Vietnamese onafhankelijkheid onder communistisch bewind. Na de grote militaire nederlaag bij Dien Bien Phu in mei 1954 trok Frankrijk zich terug uit Indochina. Voor Mitterrand mag Indochina verloren gaan, maar moet er nu wel alles aan gedaan worden om vooral Algerije te behouden, juist vanwege Frankrijks positie op het wereldtoneel. “Hij (Mitterrand) kan in 1954 niet instemmen met een supranationaal Europa zonder Afrika.”² Uiteindelijk stemmen die middag 264 parlementariërs voor, en 319 tegen de EDG.³

François Mitterrand (1916 – 1996) wordt vandaag de dag door velen gezien als een echte Europeaan. Hij is samen met de toenmalige West-Duitse Bondskanselier Helmut Kohl de *founding father* van de eenheidsmunt Euro en architect van de Europese Unie zoals die nu functioneert. Mitterrand kon het zich in de jaren negentig van de twintigste eeuw ‘als een van de weinigen permitteren te spreken namens en voor Europa’.⁴ Vooral tijdens zijn tweede ambtstermijn als president (1988 – 1995) verlegde hij steeds meer zijn politieke ambities van het Franse binnenland naar Europa. De verdergaande Europese integratie in de vorm van de Unie en de introductie van de Euro werd in 1991 bekrachtigd binnen het *Verdrag van Maastricht*. De Unie en de Euro kunnen puur worden gezien als verdergaande economische Europese integratie. Toch voorzag het Verdrag van Maastricht wel degelijk ook in verdergaande politieke samenwerking via een aparte pijler binnen de nieuwe constitutionele structuur die het *Gezamenlijke Buitenlands- en Veiligheids Beleid* (GBVB) ging bevatten.⁵ Dat juist een Europeaan als Mitterrand, die wel een groot voorstander van de EGKS was geweest, niet voor de EDG stemde, geeft aan hoeveel betekenis de overzeese gebiedsdelen, vanaf 1945 opgegaan in de *Union Française*, in die periode voor hem hadden. In zijn latere rol als president en ‘Europeaan’ is hij de belichaming van een andere Franse internationale politiek, waarbij ‘Frankrijk als wereldmacht’ wel centraal blijft staan, met en via Europa.

Op 30 augustus 1954 zorgden geopolitieke motieven van lidstaat Frankrijk er dus voor dat een verdergaande politieke integratie binnen het ‘Europa van de Zes’ tot stilstand werd gebracht. Doordat de *Union Française* op dat moment nog springlevend was, wilden of konden grote groepen binnen het parlement zich niet alleen ‘beperken’ tot Europa. Zij

¹ R. Cayrol, *François Mitterrand (1945-1967)* (Parijs FNSP 1967) 43 (zoals geciteerd in V. Gounot, *François Mitterrand – biografie* (Soesterberg 2008) 155)

² E. Dulhamel, *François Mitterrand, l’unité d’un homme* (Parijs 1998) 115 (zoals geciteerd in V. Gounot, *François Mitterrand-biografie*, 155)

³ V. Gounot, *François Mitterrand – biografie* (Soesterberg 2008) 155

⁴ R. Tiersky, *François Mitterrand: a very French president* (Boston 2000) 165

⁵ J. Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (New York 2007) 3

INLEIDING

zagen Frankrijk, net als de jonge minister van Binnenlandse Zaken, nog als een wereldmacht.

‘Europa’ behoorde tot het buitenlandse politieke beleid en de koloniën of overzeese gebiedsdelen, zoals het na de Tweede Wereldoorlog eufemistisch was gaan heten, vielen onder binnenlandse aangelegenheden. Althans zo dacht Frankrijk, dat Algerije met zijn drie eigen departementen en een vertegenwoordiging in de *Assemblée Nationale*, als een stuk Frans binnenland beschouwde. Maar op 30 augustus 1954 bracht een deel van de parlementariërs in de *Assemblée Nationale* die twee ogenschijnlijk losse politieke entiteiten met elkaar in verband door het verdrag van de EDG te verwerpen vanwege Frankrijks rol in de wereld en de rol die zijn koloniën daarbij speelden. In de jaren die volgden bleven de ‘overzeese gebiedsdelen’ een grote rol spelen binnen het Europese integratieproces. Maar in de literatuur over de geschiedenis van de Europese integratie of van de Europese dekolonisatieprocessen worden de twee tot nog toe weinig in relatie tot elkaar benoemd. Terwijl de ondertekening van de Verdragen van Rome door de problemen die ontstonden tussen Nederland en Frankrijk over de Franse overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt, in 1957 zelfs uitgesteld dreigde te worden. Dat was bijna vijftig jaar voordat eurosceptische kiezers van beide landen in 2006 per referendum de ‘Europese grondwet’ verwierpen.

Toen koningin Juliana ‘op een kille decembermorgen’ in 1949 in het Paleis op de Dam in Amsterdam, met een handtekening namens Nederland, formeel de soevereiniteit over de Indonesische archipel overdroeg aan de Republiek der *Verenigde Staten van Indonesië* (VSI), was Nederland grote koloniale mogendheid af.⁶ Toch bleef een klein deel van de archipel onder Nederlands gezag. Nieuw-Guinea, een dun bevolkt onherbergzaam gebied met ondoordringbaar tropisch oerwoud, veenmoerassen en mangrovebossen. Met het behoud van Nieuw-Guinea na het verlies van Indonesië, ‘degradeerde Nederland in ieder geval niet tot het niveau van Denemarken’, zoals toen vaak te horen was op het Binnenhof. Het was voor minister-president Willem Drees (1886 – 1988) duidelijk dat Nederland na 1949 zich in zijn buitenlandse politiek anders moest gaan oriënteren, uiteraard was dat ook één van de onvermijdelijke uitkomsten van de Tweede Wereldoorlog. Drees en vooral zijn minister van Buitenlandse Zaken, vanaf 1952, Johan Willem (Wim) Beyen (1897 – 1967), zagen de Europese integratie als een mogelijkheid om een voorname rol binnen Europa en daardoor in de wereld te kunnen blijven spelen, ondanks het verlies van de grootste kolonie. Drees bleef echter wel zijn hele ministeriële

⁶ H.W. van den Doel, *Afscheid van Indië, de val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2001) 11

INLEIDING

loopbaan het Europese integratieproces met de nodige scepsis volgen, zeker als Frankrijk zich te nadrukkelijk via Europa geopolitiek probeerde te profileren.

In 1952 ging de eerste Europese supranationale institutie van start. Met steun van de nationale regeringen besloten Nederland, België, Luxemburg, de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk en Italië, daarna ook wel aangeduid als 'De Zes', samen te gaan werken op het gebied van bepaalde grondstofvoorzieningen. De Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (EGKS) was een feit. In navolging van de EGKS gingen vanaf 1952 de onderhandelingen die tot meer Europese samenwerking zouden moeten leiden verder. Die verdere samenwerking moest vorm krijgen via een Europese Defensie Gemeenschap (EDG) en een Europese Politieke Gemeenschap (EPG). De EPG was in eerste instantie naar voren geschoven als democratische overkoepeling van de EDG.⁷ Maar Nederland en Frankrijk kwamen tijdens de onderhandelingen al snel lijnrecht tegenover elkaar te staan. Nederland zag het als startpunt om verdergaande economische samenwerking te regelen, terwijl Frankrijk de EPG vooral zag als 'dakconstructie' van de bestaande gemeenschappen. Een verdergaande economische samenwerking, bijvoorbeeld in de vorm van één gezamenlijk interne markt, zou wat de Fransen betreft geregeld moeten worden in een apart verdrag. Uiteindelijk zou dit twistpunt er toe leiden dat in 1953 de EPG werd verwezen naar de 'tekentafel' van een commissie en dat het project op de lange termijn werd geschoven.

Geen EPG, bleef over de EDG. De noodzaak daarvan werd vooral gevoed door druk van de Verenigde Staten (VS). Als leidende macht binnen de *North Atlantic Treaty Organisation* (NATO), dwongen zij Europa na te denken over een herbewapening van bondgenoot Bondsrepubliek Duitsland. Op 27 juni 1952 werd het Verdrag tot oprichting van een Europese Defensiegemeenschap getekend door 'de Zes'. Het verdrag, was gebaseerd op het *Pleven-plan*, vernoemd naar de toenmalige Franse minister-president René Pleven. Het voorzag erin dat circa veertig Europese militaire divisies zouden gaan vallen onder een gezamenlijk oppercommando, dat evenals de EGKS, op zijn beurt weer viel onder een supranationaal Uitvoerend Commissariaat van negen leden, dat de verantwoordelijkheid droeg over de gezamenlijke organisatie van een Europees leger.⁸ Maar door de verwerping van het Franse parlement verdween het plan van de EDG geheel van de agenda, en niet eens naar de tekentafel van een commissie.

Door het mislukken van de EDG en de EPG waren de anti-supranationale tendensen binnen alle zes de landen flink aangewakkerd. Toch raakte het proces van Europese

⁷ J. Hermans, *Uitgerekend Europa: geschiedenis van de Europese integratie* (Amsterdam 1996) 86

⁸ Archives Nationales du Luxembourg, Luxembourg. Organisations internationales. Instituts internationaux - Politiques. Union européenne des fédéralistes, AE 16207, zoals beschikbaar op <http://www.ena.lu>

INLEIDING

integratie niet in een impasse. Onder aanvoering van Nederland en de plannen die de Nederlandse minister Beyen op papier had gesteld in aanloop naar de onderhandeling over de EPG, hadden alle EGKS-landen behalve Frankrijk aangegeven graag hun economieën meer op elkaar af te willen stemmen. Daarnaast was het de ‘Vader van Europa’ Jean Monnet (1888 – 1979), die door zijn functie bij de Kolen- en Staalgemeenschap, het idee lanceerde om behalve voor de traditionele energiebronnen als gas en elektriciteit, ook een samenwerking aan te gaan op het gebied van kernenergie. ‘Het was de energiebron van de toekomst en de motor van de derde industriële revolutie’, aldus Monnet.⁹ Het Euratom-project was daarmee geboren. Deze samenwerking voor het vredelievend gebruik van kernenergie werd gekoppeld aan de Gemeenschappelijke Markt. Die koppeling was voor de Franse regering een belangrijke reden aan de besprekingen deel te gaan nemen die zouden moeten leiden tot verdergaande integratie via een gezamenlijke interne markt.

Tijdens de conferentie van Messina in juni 1955 besloten vertegenwoordigers van ‘de Zes’ om de onderhandeling over verdergaande samenwerking en integratie nieuw leven in te blazen. Maar het bleef nog vaag hoe dit dan concreet vorm zou moeten krijgen. Een speciale werkgroep werd in het leven geroepen. Paul-Henri Spaak (1899 – 1972), de Belgische minister van Buitenlandse Zaken werd aangewezen als voorzitter. In het voorjaar van 1956 werd het zogenaamde ‘Rapport Spaak’ aan de zes landen gepresenteerd. Dat rapport maakte duidelijk dat verdere sectorale integratie op het gebied van de traditionele energiebronnen moeilijk was, behalve als het ging om kernenergie. Daarnaast gaf het inzicht in de middelen die nodig waren om een gemeenschappelijke markt te realiseren.¹⁰

Op 29 en 30 mei 1956 wordt er een ministersconferentie belegd in Venetië, waar het ‘Rapport Spaak’ op de agenda staat. De opstelling van Frankrijk aan het begin van de conferentie leidt tot enige verbazing. Waar het voorheen altijd een van de felste tegenstanders van een verdergaande supranationale samenwerking was, lijkt de Franse delegatie nu alle aspecten en voorstellen van het ‘Rapport Spaak’ te onderschrijven. Al bij aanvang van de conferentie zijn ook de Fransen, evenals alle andere vertegenwoordigers, bereid om de onderhandelingen voor een gezamenlijke markt en Euratom zo snel mogelijk te beginnen. Tijdens de openingsronde brengt de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Christian Pineau bijna achteloos het vraagstuk van de overzeese gebiedsdelen ter sprake en geeft aan dat dit probleem zo spoedig mogelijk door een afzonderlijke

⁹ J. Hermans, *Uitgerekend Europa: geschiedenis van de Europese integratie* (Amsterdam 1996) 96

¹⁰ J. Hermans, *Uitgerekend Europa*, 98

INLEIDING

commissie van de onderhandelingsconferentie zal moeten worden bestudeerd.¹¹ Bijna twee jaar na de mislukking van de EDG speelt Frankrijks koloniale rijk dus wederom een rol binnen het Europese integratieproces! Parijs kan of wil nog steeds zijn koloniën of 'overzeese gebiedsdelen' niet los zien van Europa.

In november 1956 wordt duidelijk dat het voor de Fransen een *conditio sine qua non* is en dat bij verdergaande onderhandelingen de 'overzeese gebiedsdelen' hun plaats moeten krijgen binnen een gezamenlijke Europese interne markt. Zij hebben inmiddels de steun van België gezocht en gevonden, zodat het plan over de 'overzeese gebiedsdelen' dan als een gezamenlijk Frans-Belgisch voorstel wordt gepresenteerd. Een logische steun gezien de koloniale gebieden die België op dat moment nog in bezit heeft, namelijk Congo en Ruanda-Urundi.

Nederland voelt zich door de Benelux-partner gepasseerd. De Belgen hebben Nederland niet betrokken bij het plan inzake de overzeese gebieden, terwijl Nederland met Nieuw-Guinea, Suriname en de Antillen toch nog behoorlijk wat overzees territorium 'onder' zich heeft. Maar de Nederlandse regering wil helemaal geen associatie van zijn overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt, sterker nog, vanaf het begin, al in de zomer van 1956, wordt minister-president Drees van verschillende kanten geadviseerd om een toekomstig Frans voorstel niet te accepteren en ervoor te zorgen dat dit niet wordt opgenomen in een verdrag over de Gemeenschappelijke Markt. Mede op verzoek van Drees wordt in het najaar van 1956 een speciale nationale werkgroep in het leven geroepen, die alle voor- en nadelen over een rol van de overzeese gebiedsdelen binnen de interne markt, ook als het gaat om de eigen Nederlandse gebiedsdelen, in kaart moet brengen. Deze werkgroep 'Gemeenschappelijke markt- Overzeese gebiedsdelen', oordeelt ook negatief over een dan nog niet concreet Frans plan. Vooral het politieke aspect van deze door de Franse gepresenteerde puur economische oplossing voor hun eigen (Afrikaanse) koloniën wordt door de werkgroep als gevaarlijk beschouwd. 'Men moet er voor waken om politiek medeverantwoordelijk te worden gesteld voor het Frans-Belgische koloniale beleid, dat zo zeer afwijkt van de beginselen waarop Nederland zijn beleid ter zake heeft gevoerd en nog voert'¹², leest Drees in een van de adviezen aan hem gericht.

Ondanks dat Nederland in eerste instantie in het geheel geen associatie van overzeese gebiedsdelen binnen het Verdrag van de Gemeenschappelijke Markt wilde opnemen, krijgen de overzeese gebieden toch hun plek binnen het verdrag. Maar niet op

¹¹ Nationaal Archief, Den Haag, toegang 2.03.01/ inventaris 2848/ Verslag Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 4 juni 1956, 2

¹² NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Secretaris-Generaal Algemene Zaken aan Minister-president, 26 november 1956

INLEIDING

de 'politieke' wijze zoals Frankrijk oorspronkelijk voor ogen had. Voordat dit compromis op de valreep wordt bereikt, plaatsen beide landen stevig hun hakken in het zand. Pas na tussenkomst van de Bondsrepubliek Duitsland wordt een akkoord bereikt en kunnen op 25 maart 1957 de Verdragen van Rome worden ondertekend. Ook door minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns (1911 – 2002) en de chef van de delegatie voor de EGKS Hans Linthorst Homan (1903 – 1986) namens Nederland, en de ministers Christian Pineau (1904 – 1995) en Maurice Faure (1922) namens Frankrijk.¹³

2.1 De vraag en het onderzoek

Waarom leidde het vraagstuk van de overzeese gebiedsdelen nu tot dusdanige problemen tussen Nederland en Frankrijk, dat het akkoord over een verdrag voor de Gemeenschappelijke Markt zelfs vertraging dreigde op te lopen of helemaal niet ondertekend zou worden. En waarom was Nederland nog voordat er een concreet plan op tafel lag al een fel tegenstander van het Franse-, en later Frans-Belgische voorstel om de overzeese gebiedsdelen van de verschillende lidstaten een plek te geven binnen de Gemeenschappelijke Markt? Nederland had immers in de zomer van 1956 zelf ook overzeese gebiedsdelen, namelijk Nieuw-Guinea, Suriname en de Antillen.

Om antwoorden op deze vragen te vinden heb ik de Nederlandse standpuntbepaling, en de onderhandelingsstrategie tegenover het Franse en Frans-Belgische standpunt inzake de overzeese gebiedsdelen onderzocht gedurende de periode van onderhandelen. Daarvoor heb ik alle documenten over de Gemeenschappelijke Markt en Euratom in de periode januari 1956 tot maart 1957 bestudeerd die zich bevonden in het archief van het departement van Algemene Zaken en beschikbaar waren via het Nationale Archief (NA) te Den Haag. Binnen het onderzoek heb ik mij primair gericht op Nederland. De Franse standpunten, reacties en voorstellen, ook van andere EGKS-landen, beschrijf ik vanuit het Nederlands oogpunt.

Het gaat mij in dit onderzoek om de politieke motieven ten aanzien van het probleemstuk van de overzeese gebieden en niet zozeer om de economische details. Ik heb dan ook geprobeerd me niet teveel te verliezen in bedragen, percentages en ander cijferwerk. Alle citaten zijn exacte weergaven van de originele documenten. De verouderde spelling en het soms archetypisch woordgebruik zijn daar dan ook mee verklaard.

¹³ REBUFFAT, Charles, Les "Six" ont signé les traités de l'Euratom et du Marché commun, in *Le Soir*. 26.03.1957, No 85; 71e année, p. 1; 3. Translated by the CVCE, zoals beschikbaar op <http://www.ena.lu>

INLEIDING

Om de bredere context te kunnen schetsen van de binnen- en buitenlandse politieke ontwikkelingen voor zowel Frankrijk als Nederland gedurende de periode van januari 1956 tot maart 1957, voor tijdens en na bepaalde onderhandelingen, heb ik als secundaire bronnen gebruik gemaakt van diverse boeken over de dekolonisatieprocessen binnen Europa en (politieke) biografieën van François Mitterrand, Louis Beel, Jo Cals en Joseph Luns. Alle bronnen zijn weergegeven in de voetnoten onderaan de pagina's waar deze worden geciteerd. Voor een overzicht van de gebruikte secundaire bronnen verwijst ik naar het literatuuroverzicht achterin.

2

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

In 1956 is het wachten op de verdergaande Europese integratie. Wachten tot de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, Paul Henri Spaak het plan dat zijn naam draagt klaar heeft. Het zal in het voorjaar van 1956 de basis gaan vormen voor directe onderhandelingen tussen de Zes over één gemeenschappelijk interne markt en het gezamenlijk gebruik van kernenergie. Ook al leken na het sneuvelen van de EDG in augustus 1954 de intergouvernementele elementen het voortouw te nemen binnen het Europese integratieproces, dat zo vlot van start was gegaan met de oprichting van de EGKS in 1952,¹⁴ toch was er gedurende de onderhandelingen over de EDG een basis gelegd voor verdere samenwerking. Want tegelijkertijd met het EDG-plan, werd ook het idee voor een EPG gelanceerd. Vooral Nederland, in de persoon van Wim Beyen, de minister van Buitenlandse Zaken, was een groot voorstander van verdere Europese integratie, vooral op economisch terrein onder een supranationale paraplu.¹⁵ Van de zes EGKS-landen maakte alleen Frankrijk bezwaar tegen verdergaande integratie via de EPG. Dit leidde er toe dat voorstander Nederland en tegenstander Frankrijk lijnrecht tegenover elkaar kwamen te staan. Uiteindelijk werd het EPG-plan doorverwezen naar een commissie voor verdere uitwerking. Ondanks dat de Fransen een jaar na het afwijzen van de EPG er voor zorgden dat ook de EDG geen doorgang kon vinden, waren er in 1955 voor de Zes toch aanknopingspunten om door te gaan met onderhandelen over één toekomstige gemeenschappelijke markt. Behalve Frankrijk hadden immers alle andere lidstaten van de EGKS aangegeven dat zij die verdergaande toekomstige samenwerking wel wilden voortzetten.

¹⁴ J. Hermans, *Uitgerekend Europa, geschiedenis van de Europese integratie* (Amsterdam 1996) 82

¹⁵ J. Woltjer, *Recent verleden, Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992) 243

2.1 Uit de impasse na crisis EDG

Door de bemoeienissen van Jean Monnet, waren uiteindelijk ook de Fransen bereid in 1955 verder te praten over één gemeenschappelijke markt. Maar wel in combinatie met een plan voor ‘vredelievend’ gebruik van kernenergie. Dit project, *Euratom* genaamd, werd gekoppeld aan het verdrag over de gemeenschappelijke markt. Voor Frankrijk was Euratom namelijk de mogelijkheid om op het gebied van kernenergie, en naar later zou blijken ook kernwapens, zich onafhankelijk te kunnen opstellen tegenover de VS en het Verenigd Koninkrijk (VK).

Jean Monnet haalde Paul-Henri Spaak, die van 1952 tot 1953 voorzitter is van de Gemeenschappelijke vergadering van de EGKS, over om, na het ondertekenen van de *Akkoorden van Parijs* op 28 maart 1955, zich diplomatiek te gaan inspannen voor een conferentie van de Zes met als onderwerpen een gemeenschappelijke markt en het Euratom-project. Vanaf april 1954 gaat Spaak in overleg met zijn Nederlandse evenknie Wim Beyen, wiens ideeën over verdergaande ‘horizontale’ Europese integratie aan de basis stonden van de EPG. Samen met de Luxemburgse minister-president Joseph Bech bespreken zij de mogelijkheid van nieuwe en verdergaande economische integratie. Uitkomst daarvan is het *Beneluxmemorandum*.¹⁶

Begin juni 1955 ging op Sicilië de conferentie van Messina van start. Bij deze ‘ministersconferentie’ werden alle zes de lidstaten vertegenwoordigd. Beyen was er namens Nederland, Pineau, de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken namens Frankrijk, zijn collega Martino namens Italië; Hallstein leidde de West-Duitse delegatie, Bech was als minister-president van Luxemburg aanwezig en Spaak vertegenwoordigde België.¹⁷ In Messina werd er besloten om het vraagstuk van verdergaande integratie op economisch terrein door te schuiven naar een speciale werkgroep, een *comité van experts*. Onder leiding van Spaak moest het comité tot een meer gedetailleerd plan komen hoe verder invulling te geven aan de Gemeenschappelijke Markt en Euratom.

In april 1956 krijgen de zes lidstaten het eerste ‘Rapport Spaak’ onder ogen en kunnen zij deze basis gebruiken voor de toekomstige onderhandelingen over één gemeenschappelijke markt en Euratom. In het ‘Rapport Spaak’ wordt niet gerept over de positie van de ‘Overzeese gebiedsdelen’. Zowel Frankrijk, België, Nederland als Italië heeft in 1956 betrekkingen of associaties met een of meerdere overzeese gebiedsdelen. Omdat

¹⁶ J. Hermans, *Uitgerekend Europa, geschiedenis van de Europese integratie* (Amsterdam 1996) 86

¹⁷ Archives Nationales du Luxembourg, Luxembourg. Organisations internationales. La Conférence de Messine, AE 7701. Les délégations des Six à la Conférence de Messine, MAE 122f/ 56mr; 122 fd/ 56 MAE vp., zoals beschikbaar op <http://www.ena.lu>

het dekolonisatieproces, mede onder invloed van de Verenigde Naties (VN) en de VS, na 1945 op gang is gekomen maar in het voorjaar van 1956 nog niet heeft geleid tot de onafhankelijkheid van alle (voormalige) Europese koloniën, is de toekomst van deze gebiedsdelen onzeker. Spaak heeft zich in het rapport dan ook beperkt tot een plan van verdere samenwerking tussen de landen en hun Europese grondgebied zoals dat ook al het geval was binnen de EGKS. Wel is het bij de publicatie van het Rapport Spaak onrustig rondom overzeese gebiedsdelen van Frankrijk en Nederland.

2.2 Nieuw-Guinea als ‘doekje’ voor de ‘rampspoed’

De Verenigde Staten waren als één van de twee grootmachten uit de Tweede Wereldoorlog tevoorschijn gekomen. Zij voerden al voor 1939 een antikoloniale politiek als het ging om de Europese koloniën, met als achtergrond dat zij zelf ooit een kolonie van het VK waren geweest. Hun eigen koloniën zoals Cuba en de Filipijnen werden in het kader van de *Monroe-doctrine* gezien als wijze om de eigen invloedssfeer te controleren.¹⁸ Na 1945 zag de VS in de Europese koloniën een politieke en economische invloed van het ‘oude continent’ die niet langer recht deed aan de nieuwe internationale verhoudingen. Daarnaast was het ‘zelfbeschikkingrecht der volkeren’ een van de belangrijkste regels die de toenmalige Amerikaanse president Franklin D. Roosevelt samen met de Britse premier Winston Churchill in 1941 liet opnemen in het *Atlantic Charter*. Mede op basis van dit charter werd in 1944 het handvest van de VN opgesteld.¹⁹

Ondanks dat alle West-Europese landen die op dat moment nog gebukt gingen onder de bezetting van Nazi-Duitsland het handvest van de VN in San Francisco ondertekenden en daarmee instemden met het zelfbeschikkingsrecht, kostte het hen moeite om vanaf mei 1945 dat principe binnen hun eigen koloniën in de praktijk te brengen. Zo duurde het vier jaar voordat Nederland de soevereiniteit overdroeg van zijn grootste kolonie, Indonesië aan de Verenigde Staten van Indonesië (VSI). In haar toespraak tijdens de overdrachtsplechtigheid in het Paleis op de Dam, op 27 december 1949, noemde koningin Juliana de strijd die tussen 1945 en 1949 tussen de kolonie en haar kolonisator had gewoed er een van ‘wrok en spijt maar dat beide landen nu als gelijke hun toekomst moesten gaan vinden’.²⁰

¹⁸ H. Kissinger, *Diplomacy* (New York 1994) 36

¹⁹ R.F. Betts, *France and decolonisation, 1900 – 1960* (Londen 1991) 79

²⁰ H.W. van den Doel, *Afscheid van Indië, de val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2001) 384

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

De strijd tegen Indonesische onafhankelijkheid door de Nederlandse regering was uitgelopen op een politiek fiasco, zowel in Nederlands, Indonesisch als internationaal opzicht. Nadat Nederland in december 1948 met zijn tweede *politioenele actie* het pleit militair in zijn voordeel leek te hebben beslecht, moest het militaire offensief na een veroordeling van de VN Veiligheidsraad en onder druk van de VS worden afgebroken. Maar de druk op de Nederlandse regering was niet alleen politiek van aard. De Nederlandse regeringscommissaris voor de Marshallhulp, H.M. Hirschfeld, herinnerde in het voorjaar van 1949, de ministerrad dat ‘de strijd tegen de Republiek (Indonesië) Nederland economisch zwaar op de proef stelt en de eigen wederopbouw in gevaar brengt.’ Ook omdat de VS dreigden de Marshallhulp te blokkeren, mocht Nederland haar tweede ‘politioenele actie niet stoppen.’²¹

Uiteindelijk deed Den Haag in maart 1949 het enige juiste en stopte alle militaire acties op Indonesisch grondgebied. Dat deed Nederland vooral om verder internationaal gezichtsverlies te voorkomen en de goede relatie met de VS niet verder onder druk te zetten. Er werden voorbereidingen getroffen voor een Ronde Tafelconferentie (RTC) waarbij definitief afspraken gemaakt zouden worden over de overdracht van de soevereiniteit. Langzamerhand trachtte Nederland aan het idee te wennen dat het Indië definitief zou kwijtraken. Ondanks de inzet van in totaal meer dan 140.000 militairen, ten kostte van 5.000 Nederlandse soldaten, waarvan de helft tijdens gevechten, en de 150.000 dodelijke slachtoffers aan Indonesische zijde, was Nederland er na augustus 1945 geen moment in geslaagd om zijn gezag in de Indische archipel te herstellen.²² Het gelach was hard en in Nederland werd de slogan ‘Indië verloren rampspoed geboren’ menigmaal gehoord.²³

Toen tijdens de RTC het ‘Unievraagstuk’ en ook de schuldenproblematiek waren afgehandeld bleef er nog één belangrijke kwestie op de agenda staan waarover geen overeenstemming werd bereikt, namelijk de toekomst van Nieuw-Guinea. In 1946 was in het *Akkoord van Linggadjati* al afgesproken dat de VSI het volledige grondgebied van Nederlands-Indië zou bevatten, dus inclusief Nieuw-Guinea. Maar nu de soevereiniteitsoverdracht nog slechts een kwestie van tijd was, kreeg Nieuw-Guinea voor de Nederlandse delegatie een speciale status. Indo-Europeanen en Indische Nederlanders zouden na de onafhankelijkheid van Indonesië een ‘pied-à-terre’ moeten hebben. Een opmerkelijke gedachte over een ‘zielig geval zonder vooruitzichten, een tragedie zonder

²¹ J. Woltjer, *Recent verleden, Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992) 203

²² C. Penders, *The West New Guinea Deblace: Dutch Decolonisation and Indonesia, 1945 – 1962* (Leiden 2001)

127

²³ J. Woltjer, *Recent verleden, Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992) 211

einde’, zoals een Nederlandse ambtenaar gestationeerd in Nieuw-Guinea de uiterste westrand van Nederlands-Indië beschreef in 1939. Dezelfde ambtenaar betoogde tien jaar later, toen Indië was verloren, “dat het gebied Nederland economisch veel voorspoed zou kunnen brengen en dat het belangrijk voor Nederland was om blijvend een (Marine)basis in Zuid-Oost Azië te hebben. Daarnaast behoorde de originele bevolking van Nieuw-Guinea, de Papoea’s, etnisch niet tot de Indonesische volkeren.”²⁴ De onderhandelaars van de VSI vonden de argumentatie van Nederlandse zijde onzinnig en betoogden dat Nieuw-Guinea logischerwijs onderdeel ging uitmaken van de VSI, zoals het ook onderdeel uitmaakte van Nederlands-Indië. Om de geplande soevereiniteitsoverdracht voor december 1949 niet in gevaar te brengen werd het probleem Nieuw-Guinea een jaar doorgeschoven. In 1950 zou er opnieuw door de VSI en de Nederlandse regering over Nieuw-Guinea worden onderhandeld.

2.3 *Union Française* boven Europa

Tweeduizend kilometer ten noorden van Jakarta woedde eind 1949 een andere koloniale oorlog. In december 1946 barstte in Indochina de strijd tussen Frankrijk en de *Vietminh* in volle hevigheid los. Naast een koloniale oorlog had Frankrijk in het voorjaar van 1946 nog meer overeenkomsten met Nederland. De binnenlandse economie was zwaar beschadigd door de Duitse bezetting en Frankrijk werd door de relatie met de VS ook een onderdeel van de Koude Oorlog. De VS steunden Frankrijk in tegenstelling tot Nederland wel in zijn koloniale strijd. Achmed Soekarno en Mohammed Hatta, de leiders van de Republiek Indonesië, waren volgens de Amerikanen uit het juiste anticommunistische hout gesneden, terwijl de Fransen het tegen de door Marx geïnspireerde bevrijdingsleger van Ho Chi Minh opnamen. Een groot verschil tussen Nederland enerzijds en Frankrijk anderszijds waren de politieke tegenstellingen tussen links en rechts. In Frankrijk laaiden die na de oorlog weer net zo hoog op als daarvoor, resulterend in een onstabiele Vierde Republiek met veel kabinetwisselingen. In Nederland werd er een stabiele coalitie gesmeed door de twee grootste partijen in zetelaantal, de confessionele Katholieke Volkspartij (KVP) en de sociaal democratische Partij van de Arbeid (PvdA). Zij vormden de basis van alle coalitiekabinetten tussen 1946 en 1958. Ook al haalden die kabinetten niet altijd ongeschonden de eindstreep, toch was het een heel wat stabielere situatie dan in Frankrijk waar in de bijna twaalf jaar dat de Vierde Republiek (1946 – 1958) heeft

²⁴ C. Penders, *The West New Guinea Deblace*, 130

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

bestaan, er 24 kabinetten aantraden.²⁵ De politieke en militaire steun van de VS hielp Frankrijk echter niet. In mei 1954 leden de Fransen bij *Dien Bien Phu* een grote militaire nederlaag tegen de Vietminh. Onder leiding van Ho Chi Minh waren zij ook na de stichting van Vietnam door blijven vechten. Frankrijk zag zich door dit verlies genoodzaakt zich definitief uit Vietnam terug te trekken.

De problemen die zich hebben voorgedaan in Vietnam en de uiteindelijke afscheiding van de *Union Française*, deden veel Franse parlementariërs beseffen dat die *Union*, en daarmee Frankrijks koloniale rijk in de wereld, onder druk stond. Dat het voormalige Indochina verloren was gegaan werd met enige moeite nog wel geaccepteerd, maar de Afrikaanse delen van de *Union*, en vooral Algerije, dat gescheiden door de Middellandse Zee met zijn drie departementen ‘gewoon’ als een deel van Frankrijk werd beschouwd, mocht nooit verloren gaan. De gebeurtenissen in voormalig Frans Indochina hadden in augustus 1954 hun effect op de stemming over het plan van de EDG in de Assemblée Nationale te Parijs. Verdergaande supranationale samenwerking binnen Europa kon zonder Afrika niet doorgaan, vond de Gaullistische partij, de *Rassemblement du Peuple Français* (RPF). Maar ook de partij die het voormalig binnenlandse verzet tijdens de Duitse bezetting vertegenwoordigde, de *Union démocratique et socialiste de la Résistance* (UDSR), was tegen verdergaande Europese integratie als dit ten koste moest gaan van het Franse wereldrijk.²⁶ De leider van de UDSR, François Mitterrand, was tijdens de stemming over de EDG minister van Binnenlandse Zaken in het kabinet van premier Pierre Mendès-France. Hij onthield zich van stemming en als lid van het kabinet dat het van oorsprong Franse idee van een EDG in meerderheid steunde, stond dit gelijk aan een *non* tegen de EDG. Het was voor het eerst sinds de onderhandelingen over de EGKS in 1950 van start gingen dat de koloniale politiek van een EGKS-lidstaat conflicteerde met verdergaande Europese integratie.

Evenals Nederland ondertekende Frankrijk in 1944 ook het verdrag ter oprichting van de VN, waarin het zelfbeschikkingsrecht van volken is opgenomen. De veranderingen op het internationale wereldtoneel en de dekolonisatie van Brits Indië in 1947 werden ook door Parijs gadeslagen, maar het leek alsof Frankrijk vond dat deze gebeurtenis de Franse koloniën niet aanging. Onbekendheid met de veranderende sociale situatie die binnen de koloniën was ontstaan door vijf jaar oorlog waarin Frankrijk al na zes weken moest capituleren voor Nazi-Duitsland, zorgde dat noodzakelijke sociale en economische hervormingen binnen de Franse koloniën uitbleven. Terwijl er onder de autochtone bevolkingsgroepen, net als in Indochina, juist een steeds grotere behoefte groeide voor

²⁵ R.F. Betts, *France and decolonisation, 1900 – 1960* (Londen 1991) 58

²⁶ V. Gounot, *François Mitterrand – biographie* (Soesterberg 2008) 155

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

verandering en meer autonomie van bestuur. Het ‘koloniale (wereld)rijk’ verdween wel als term binnen het Franse bestuur en in de politiek. De nieuwe naam werd *Union Française* en later nog eens veranderd in *Commune Française*.²⁷ Maar het betreft louter een verandering in naam en zeker geen politieke.

De *Union française* kwam voort uit de eerste en tweede grondwetswijziging van de Vierde republiek na 1945. ‘Frankrijk vormt samen met de inwoners de overzeese gebiedsdelen een federale unie gebaseerd op gelijkheid ongeacht ras of religie, zonder uitzondering en gevormd op basis van vrijwilligheid.’ Die federale unie bestond uit drie groepen; de oude koloniën (Guadeloupe, Martinique en Réunion in de Indische oceaan, en St. Pierre en Miquelón in de Atlantische oceaan) en Algerije dat al bestond uit drie Franse departementen. De tweede groep bestond uit ‘de verbonden staten’, dit zijn landen die een verdrag hebben met Frankrijk. Dat waren Tunesië, Marokko en Indochina. Groep drie werd gevormd door de overzeese gebiedsdelen en voormalige koloniën in West-Afrika.²⁸ Evenals in de Unie die Nederland in 1949 vormt met de Verenigde Staten van Indonesië, was het Franse staatshoofd, de president, tevens hoofd van de *Union Française*.

De politieke en sociale ‘blindheid’ van het Franse bestuur voor de veranderingen binnen de koloniën kon verklaard worden doordat Frankrijk zich in 1945 nog steeds zag als méér dan een natie. Het zag zichzelf als een culturele wereldmacht. Frankrijk stelde zichzelf een missie om andere landen cultureel op te voeden en te vormen. Ook hierbij ging de vergelijking met Nederland op en de ‘ethische politiek’ zoals die vanaf 1901 officieel in Indonesië het beleid vorm had gegeven.

Binnen de Maghreblanden, Marokko, Algerije en Tunesië waren er voor 1940 al burgerbewegingen die streefden naar meer vertegenwoordiging van de autochtone bevolking binnen het lokale bestuur. In Marokko en Tunesië werden deze bewegingen georganiseerd rondom één centrale leider. In Tunesië was dat Habib Ben Ali Bourguiba, in Marokko betrof het sultan Mohammed V. Uiteindelijk maakte premier Pierre Mendès-France op 31 juli 1954 tijdens een toespraak op Tunesische bodem bekend dat het land via een aantal verdragen met Frankrijk zijn recht op soevereiniteit gehonoreerd zou zien worden, en nog wel in datzelfde jaar. Met Mohammed V van Marokko werden in 1955 afspraken gemaakt over een overdracht van de soevereiniteit. Voor Algerije lag dat anders. Algerije had al vanaf het begin van zijn kolonisatie een andere plaats binnen de Franse staat, en na 1945 ook binnen de *Union Française*. Algerije bestond uit drie departementen die weer hun vertegenwoordiging hadden binnen de Franse volksvertegenwoordiging, *de Assemblée Nationale*. Maar alleen de Franse kolonisten van

²⁷ R.F. Betts, *France and decolonisation, 1900 – 1960* (Londen 1991) 66

²⁸ R.F. Betts, *France and decolonisation*, 71

Europese afkomst, de ‘*pieds noirs*’, werden vertegenwoordigd, niet de arabische bevolking van Algerije. Op 1 november 1954, nog geen half jaar na *Dien Bien Phu*, werden er in Algerije diverse aanslagen gepleegd op militaire objecten, politieposten, magazijnen, communicatieapparatuur, en openbare gebouwen. Samen met deze aanslagen liet het *Front de Liberation Nationale* (FLN) een verklaring uitgaan waarin zij duidelijk maakte wat de FLN voor een beweging was en welk doel zij zichzelf had gesteld: de absolute onafhankelijkheid van Algerije. Zij riep de Algerijnse bevolking openlijk op om in opstand te komen tegen de Franse overheersing. Dit vormde het begin van de Algerijns – Franse onafhankelijkheidsoorlog.

2.4 Venetië, de aanloop en de conferentie

Na december 1949 bleef Indonesië – en vooral het vraagstuk Nieuw-Guinea – de binnenlandse politieke gemoederen in Nederland bezighouden. Soekarno wist in de loop van 1950 de VSI te ondermijnen en de federatie onder leiding van ‘zijn’ republiek Indonesië te brengen. Dit ging gepaard met militaire intimidatie en geweld. Kleinere deelstaten van de VSI, zoals de Zuid-Molukken, protesteerden op diplomatieke wijze heftig tegen deze gang van zaken. Maar zowel in Nederland als binnen de VN kregen zij weinig gehoor. Met zijn actie ontmantelde Soekarno het federale karakter van de VSI en daarmee het hele concept van de Nederlands-Indonesische Unie. Op die basis wilden de regeringspartijen CHU en VVD, allebei deeluitmakend van het vijfpartijenkabinet onder leiding van de PvdA voorman Drees, absoluut geen onderhandelingen starten met de ‘eenheidsstaat’ Indonesië, *ergo* met ‘collaborateur’ Soekarno, over de soevereiniteitsoverdracht van Nieuw-Guinea.²⁹

Die mening zou ook het kabinetsstandpunt worden als Drees zijn PvdA-fractie wist te overtuigen dat de voorwaarden waarop de afspraak in het najaar van 1949 met de VSI waren gemaakt, in het najaar van 1950 niet meer aanwezig waren. Echter, de minister van Buitenlandse Zaken Dirk Stikker, de belangrijkste VVD’er in het kabinet, wil het ‘onbeduidende’ Nieuw-Guinea ondergeschikt maken aan het belang en de toekomst van de Nederlands-Indonesische Unie. Deze voormalige bankier en topman van Heineken voorzag voor het Nederlandse bedrijfsleven grote mogelijkheden in Indonesië. In het najaar van 1950 werden door de Nederlandse regering dan toch de onderhandelingen

²⁹ J. Woltjer, *Recent verleden, Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992) 306 - 308

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

geopend over Nieuw-Guinea. Maar dit betrof de soevereiniteitsoverdracht van Nieuw-Guinea aan de Nederlands-Indonesische Unie en dus niet aan de VSI oftewel de eenheidsstaat Indonesië. Zo ver wilde het kabinet Drees niet gaan.

Toen Stikker ondanks herhaalde pogingen van zijn eigen VVD-fractie om hem op andere gedachten te brengen, toch openlijk voor een overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië vasthield, diende de fractievoorzitter van de VVD, Oud, in januari 1951 een *Motie van Afkeuring* in tegen het toenmalige kabinet dat toch was gaan onderhandelen over een overdracht van Nieuw-Guinea en in het bijzonder tegen de houding van minister Stikker inzake die kwestie. De motie haalde geen meerderheid, maar voor Stikker was deze openlijke aanval op zijn ministerschap, nota bene door zijn eigen fractie, reden om zijn ontslag in te dienen. Hierop stelden alle overige ministers ook hun portefeuilles ter beschikking en viel het kabinet Drees-Van Schaik.³⁰

Enkele weken later wordt er na nieuwe formatieonderhandelingen een nieuw kabinet gevormd, nu alleen onder leiding van Drees. Dit kabinet wordt in de literatuur zowel het kabinet Drees I als Drees II genoemd, omdat de voorman van de PvdA in maart 1951 voor het eerst alleen de voorzitter van de ministerraad was geworden. In 1948 had hij die functie nog moeten delen met Van Schaik van de KVP.³¹ Stikker keerde vanaf maart 1951 gewoon terug als minister van Buitenlandse Zaken in het kabinet en bleef dat tot er in 1952 weer verkiezingen voor de tweede kamer plaatsvonden.

Die verkiezingen van 1952 leverden weer een kabinet op onder leiding van Willem Drees. De PvdA-leider is terughoudend en zelfs sceptisch als het gaat om de verdergaande integratie van Europa. Hij ziet zeker de voordelen in de sectorale integratie, zoals de Gemeenschap voor Kolen en Staal, maar is geen openlijk voorstander van verdergaande economische en politieke, of horizontale integratie. Door de partijloze Wim Beyen, die op dat momentde directeur van het *Internationaal Monetair Fonds* (IMF) was, te benoemen tot minister van Buitenlandse Zaken, hoopte Drees een ‘Atlanticus’ naast zich te krijgen en een persoon die zich in eerste instantie niet op Europa, maar vooral op de samenwerking met de Verenigde Staten zou richten. Beyen kreeg op zijn ministerie gezelschap van de jonge KVP-politicus Joseph Luns. Deze vertegenwoordiger van Nederland bij de VN werd minister zonder portefeuille op het departement van Buitenlandse Zaken. Hoewel alleen Beyen officieel de titel Minister van Buitenlandse Zaken mocht voeren, werd vanaf het begin benadrukt dat beide ministers op voet van gelijkheid samenwerkten. Wel was er een officiële taakverdeling tussen de twee: Beyen

³⁰ P. van der Steen, *Cals, Koopman in verwachtingen 1914 – 1971* (Amersfoort 2005) 136

³¹ R. Aerts (e.a.), *Land van kleine gebaren, een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen/Amsterdam 1999) 114

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

behartigde alle multilaterale aangelegenheden die NATO en Europa betroffen, terwijl Luns zich bezighield met Indonesië, de Verenigde Naties, de Benelux, de luchtvaart en de waterwegen.³²

Ondanks zijn vermeende Atlantische oriëntatie, ging Beyen vanaf het begin van de kabinetsperiode juist op het terrein van de Europese integratie voortvarend van start en werd hij één van de architecten van de EPG. Toen deze vorm van verdergaande economische en politieke integratie werd verworpen door de *Assemblée Nationale*, evenals het plan voor de EDG, probeerden ‘de Zes’ vanaf 1955 toch weer de weg van de verdergaande samenwerking verder te bewandelen. Onder de enthousiaste leiding van Jean Monnet, Paul-Henri Spaak, Joseph Bech en Wim Beyen ging het proces van de ‘relance’ van de Europese integratie verder. Als basis voor deze ‘herlancering’ golden de gesprekken die plaats hadden gevonden in 1952 en 1953 rondom het plan van de EPG.³³

In mei 1956 brengt de commissie Spaak, naar aanleiding van de ‘Messinaresolutie’ uit 1955, haar rapport uit aan de regeringen van de ‘zes’. Daarin wordt invulling gegeven aan de toekomstige Gezamenlijke Markt en Euratom. Dit rapport moet de basis vormen voor verdere onderhandelingen, zowel op ambtelijk niveau, in Brussel en binnen de verschillende nationale regeringen, als op internationaal ministerieel niveau via diverse regeringsconferenties. Op 15 mei 1956 stuurt Beyen het rapport Spaak naar de ministerraad en voorzitter Drees. Beyen meldt in zijn schrijven dat er op 29, 30 en 31 mei een ministersconferentie wordt georganiseerd in Venetië, die tot taak zal hebben ‘een oordeel uit te spreken over de rapporten (Spaak) teneinde deze en de daarover te houden gedachtewisseling in Venetië te doen dienen als richtlijnen voor de bijeen te roepen regeringsconferentie(s). Deze procedure heeft tot gevolg, dat enerzijds de Nederlandse regering in Venetië niet behoeft te onderhandelen over verdragsteksten (...), maar anderzijds wel een algemeen oordeel over de rapporten zal moeten geven.’ En met het rapport Spaak ‘kan Nederland in grote lijnen akkoord gaan’, aldus Beyens advies aan Drees en zijn andere collega’s.³⁴

Het onderwerp van de overzeese gebiedsdelen komt in het rapport Spaak niet aan bod. De Nederlandse regering denkt op dat moment ook niet aan de eventuele relatie tussen zijn eigen Overzeese gebiedsdelen en de gezamenlijke Europese Markt. Voor wat betreft Nieuw-Guinea en de problemen die op dat moment spelen met het Indonesië van Soekarno, kijkt Nederland veel meer over de Atlantische oceaan naar de Verenigde Staten

³² J. Kikkert, *De wereld volgens Luns* (Utrecht 1992) 51

³³ J. Hermans, *Uitgerekend Europa, geschiedenis van de Europese integratie* (Amsterdam 1996) 94 - 95

³⁴ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 15 mei 1956, 2

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

en het hoofdkwartier van de VN in New York. Beyen beschouwt het rapport Spaak dan ook vooral als een opmaat naar verdergaande economische integratie. Dat blijkt ook uit de bezwaren die Beyen optekent tegen een aantal teksten. De ‘harmonisatie der sociale wetgevingen’ en een aantal institutionele regels, waaronder het voorstel van de ‘weging der stemmen’, worden van commentaar voorzien. Zowel bij de harmonisatie als bij de weging der stemmen vermoedt Beyen de Franse invloed. Tijdens de bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken eerder die maand in Parijs rondom de NATO-conferentie van 4 en 5 mei, waarbij is besloten tot de bijeenkomst in Venetië, heeft hij namens Nederland al laten weten dat Nederland tegen deze ‘Franse’ voorstellen bezwaar zal maken. De Fransen zullen volgens Beyen in Venetië ook nog bezwaar gaan maken tegen het voorstel ‘om de rapporten als directieven te laten dienen voor de bijeen te roepen regeringsconferentie(s) nadat van de bezwaarpunten van de andere landen kennis is genomen. Voor het Euratom-rapport zal dat niet gelden.’³⁵

Maar de Fransen maken in Venetië tot zijn verbazing weinig tot geen bezwaren tegen de inhoud van het rapport Spaak, zo blijkt uit het verslag van de conferentie dat Beyen op 4 juni 1956 aan de ministerraad stuurt. ‘De gedelegeerden (Pineau namens Frankrijk en tevens voorzitter, Spaak voor België, Staatssecretaris Hallstein voor de Duitse Bondsrepubliek, Minister Martino voor Italië, Minister Bech voor Luxemburg en Minister Beyen namens Nederland) zijn unaniem van oordeel dat het rapport van het comité Spaak de basis zal moeten vormen voor de regeringsconferenties (...).’ Na dit positieve begin neemt Pineau het woord en merkt op dat snelle toekomstige onderhandelingen nog niet hoeven te betekenen dat beide verdragen (Gemeenschappelijke Markt en Euratom) op hetzelfde moment tot stand moeten komen’. Ten slotte vestigde Pineau ook de aandacht op het vraagstuk der overzeese gebiedsdelen in verband met de verwezenlijking van de Gemeenschappelijke markt, welk probleem in het rapport Spaak niet is vermeld. ‘Pineau acht het gewenst dat dit probleem zo spoedig mogelijk door een afzonderlijke commissie van de onderhandelingsconferentie wordt bestudeerd’.³⁶ In zijn verslag maakt Beyen verder geen kanttekeningen bij Pineaus opmerking. Het is dan ook een algemene opmerking, zeker niet concreet. Welke overzeese gebieden bedoelt hij? Alleen de Franse of ook die van de andere landen? En hoe ziet Frankrijk die positie dan binnen de Gemeenschappelijke Markt? Vooralsnog lijkt dit geen reden voor Beyen om daar in zijn verslag speciale aandacht aan te besteden.

³⁵ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 15 mei 1956, 3

³⁶ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Verslag Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 4 juni 1956, 2

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

Spaak, de man die zijn naam aan de rapporten heeft verbonden, merkt later tijdens de conferentie op dat de verschillende standpunten die door zijn collega's naar voren zijn gebracht, zijn verwachtingen overtreffen in positieve zin'. Wederom een bevestiging van de goede sfeer die in de Noord-Italiaanse stad heerst. Verder verwacht Spaak 'dat de eventuele moeilijkheden, die bij de opstelling van de verdragen zouden kunnen rijzen zeker overwonnen kunnen worden.'³⁷ Want ook volgens Spaak is uiteraard het belangrijkste dat er snel verder onderhandeld wordt over de Gemeenschappelijke Markt en een onderwerp als de 'overzeese gebiedsdelen' kan wat Spaak betreft dan ook 'zo spoedig mogelijk door een afzonderlijke commissie bestudeerd worden. Hij wijst erop dat deze kwestie uit politieke overwegingen niet in het rapport is behandeld, doch dat dit vraagstuk ongetwijfeld aan de orde moet gaan komen.'³⁸ Dit duidt erop dat Spaak al op de hoogte is van het belang dat Frankrijk hecht aan de overzeese gebiedsdelen, maar als ervaren politicus weet hij dat het hier een onderwerp betreft dat in het beginstadium al tot problemen zou kunnen leiden en af kan leiden van het hoofdonderwerp. Vandaar dat deze 'politieke kwestie', zoals hij het zelf noemt, niet in zijn rapport is opgenomen. België is op dat moment naast Frankrijk het land met het grootste overzeese gebied binnen het Europa van de Zes. De Belgische Minister van Buitenlandse Zaken en voormalig premier is ervaren genoeg om de betekenis van met name Congo voor België en haar internationale politieke positie in de wereld te onderkennen.

Beyen zinspeelt in het verslag ook op zijn aanstaande vertrek als minister na de verkiezingen van 6 juni 1956. 'Hij (Beyen) kan dit (verder onderhandelen op basis rapport Spaak) met goed vertrouwen ook verklaren voor de regering, die na de komende verkiezingen zal optreden, gezien de unanimititeit op dit punt tussen de politieke partijen in Nederland'. Aldus Beyen over zijn eigen inbreng.³⁹

Beyen komt na de Tweede Kamerverkiezingen van 6 juni 1956 inderdaad niet meer terug in het kabinet. Dat heeft vooral te maken met zijn opstelling gedurende de crisis die vanaf 1952 was ontstaan rondom het Koningshuis. De gebedsgenezeres Greet Hofmans was de spil geworden in een conflict tussen koningin Juliana en haar man prins Bernhard. De gemoederen liepen zo hoog op dat een huwelijks crisis en constitutionele crisis op een gegeven moment dreigde. Na lang aarzelen benoemde Drees de *commissie Beel*, die na onderzoek duidelijkheid moest verschaffen. Uit het onderzoek bleek dat

³⁷ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Verslag Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 4 juni 1956, 5

³⁸ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Verslag Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 4 juni 1956, 6

³⁹ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Verslag Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Ministerraad, 4 juni 1956, 4

Beyen zich te nadrukkelijk in het conflict had gemengd. Hij had te openlijk de kant van de koningin gekozen. Overigens was Beyen ook een goede bekende van de prins.⁴⁰ Luns heeft zich aan de *kwestie Soestdijk* niet gebrand en blijft in het nieuwe en vierde kabinet onder leiding van Drees minister. Maar dit keer als ‘volwaardig’ minister van Buitenlandse Zaken.

Naar aanleiding van het verslag van Beyen over de conferentie van Venetië verzoekt Drees de voorzitter van de belangrijkste adviescommissie van de regering inzake Europese integratie, de *Ambtelijke Coördinatie Commissie voor Integratie*, Ernst Van der Beugel (1918 – 2004) om zich nadrukkelijk bezig te gaan houden met het rapport Spaak. Want ondanks positieve geluiden uit Venetië, ook van Frankrijk, probeert de Nederlandse regering wel te anticiperen op de te verwachten Franse voorstellen en aanpassingen op het rapport.

2.5 Den Haag anticipeert

Een eerste ‘tipje’ van de Franse ‘sluier’ wordt op 12 juli 1956 opgelicht als de *Conseil Economique* advies uitbrengt aan de Franse regering met betrekking tot het rapport Spaak. Reden voor commissievoorzitter Van der Beugel om dit advies van het equivalent van de Nederlandse Sociaal Economische Raad aan zijn medecommissieleden en Drees voor te leggen. Op 12 september 1956 zet Van der Beugel in zijn verslag uiteen dat er in het advies ook ruim aandacht is voor ‘de positie van de Overzeese Rijksdelen, oftewel de *Pays d’Outre Mer* (POM). Daaronder verstaat men behalve de *Départements d’Outre Mer* (D.O.M.) als Algerije, Réunion, Guadeloupe etc. ook de *Territoires d’Outre Mer* (T.O.M.) als West-Afrika en de overige koloniën.⁴¹ Het CE adviseert om alle landen die onder de P.O.M. vallen, inclusief de (bijna) onafhankelijke staten Marokko en Tunesië (zij maken nog wel deel uit van de zogenaamde franc-zônes), in te brengen binnen de Gemeenschappelijke Markt. Daarvoor worden drie redenen gegeven: de emotionele reden dat Frankrijk en de POM één zijn (binnen de *Union Française*); dat er behoefte is aan investeringskapitaal in deze gebieden, en ten derde de reden dat het voor de bevolking van de P.O.M. voordeliger is. Op het laatste argument repliceert Van der Beugel ‘dat het een mooi klinkende reden is maar in de praktijk weinig gewicht in de schaal legt’.⁴²

⁴⁰ L. Giebels, *Beel van vazal tot onderkoning 1902 – 1977* (Zeist 1995) 406, 409

⁴¹ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum van De Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan de leden van de Coördinatie Commissie voor de Integratie en Minister-president, 5 september 1956, 7

⁴² NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum van De Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan de leden van de Coördinatie Commissie voor de Integratie en Minister-president, 5 september 1956, 7

VAN MESSINA VIA VENETIË 'OVER ZEE' NAAR ÉÉN MARKT?

Omdat er Franse vrees bestaat dat men na de overgang op de Gemeenschappelijke markt in de gebieden van de P.O.M. als belangrijkste handelspartner verdrongen zal worden, moeten er volgens de CE een aantal restricties worden geïntroduceerd. Zo dienen de Zes deel te nemen aan de openbare investeringen in de P.O.M. Waarbij Frankrijk dan de beslissing c.q. uitvoering heeft.' Het liefst willen Drees en de Nederlandse regering zich helemaal niet bezighouden met het vraagstuk van de overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt.⁴³ Maar de Nederlandse minister-president kent de Fransen goed genoeg. Zij hebben het onderwerp niet voor niets in Venetië op tafel gelegd. Ook dat laat hij aan Van der Beugel weten. Die stelt op zijn beurt een werkgroep Gemeenschappelijke Markt-Overzeese Gebieden in. Zij moeten zich specifiek over dat probleem gaan buigen en daarvan een adviesnota maken die aan het kabinet kan worden voorgelegd. Op basis daarvan kan de Nederlandse regering in de toekomst met duidelijke argumenten tegen het Franse voorstel ingaan. Maar de werkgroep moet ook onderzoeken of er eventueel voordeel te halen is voor Nederland en de eigen overzeese gebiedsdelen, indien ook zij op een bepaalde manier hun plek zouden krijgen binnen de Gemeenschappelijke Markt. Aan het einde van haar nota adviseert de CE aan de Franse onderhandelaars dat zij aan de andere landen duidelijk moeten maken dat 'de bepalingen in het Gemeenschappelijk Marktverdrag ten aanzien van de POM essentieel zijn en niets te doen wat de economische banden tussen Frankrijk en de POM zou kunnen verslappen.'⁴⁴ Daarmee koppelt de CE direct de verdergaande Europese integratie aan het Franse beleid ten aanzien van haar koloniën, eendachtig het Franse parlement twee jaar daarvoor.

Op 8, 9 en 10 oktober 1956 is er weer een conferentie van de ministers van Buitenlandse Zaken gepland in Parijs. De verwachting in Den Haag is dat daar de Fransen voor het eerst met een duidelijk voorstel zullen komen over de positie van hun overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt. Naast de *Coördinatie Commissie voor Integratie*, die zich nauwgezet bezighoudt met de Nederlandse standpuntbepaling, is er ook het wekelijkse overleg in het 'Europese hoofdkwartier' Brussel van de permanente delegaties van de zes landen binnen de EGKS. Voorzitter van de Nederlandse delegatie is Hans Linthorst Homan. Samen met Van der Beugel is hij de belangrijkste adviseur inzake Europese aangelegenheden van de Nederlandse regering. Ter voorbereiding op de ministerconferentie van begin oktober schrijven Linthorst Homan en Van der Beugel gezamenlijk een nota aan de verantwoordelijke ministers belast met de

⁴³ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan Voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, I

⁴⁴ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum van De Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan de leden van de Coördinatie Commissie voor de Integratie en Minister-president, 5 september 1956, 8

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

Gemeenschappelijke Markt, Jelle Zijlstra van Economische Zaken en minister Luns. De twee ministers onderschrijven de inhoud daarvan en sturen de nota op 9 september door naar Drees.

De nota bevat een overzicht van de zaken die tijdens de conferentie aan bod zullen komen. Linthorst Homan en Van der Beugel bevestigen de verwachting dat in Parijs Frankrijk voor het eerst zijn kaarten over de overzeese gebiedsdelen op tafel zal leggen. “Het staat thans wel vast, dat de Franse ideeën hieromtrent niet eerder dan op de Ministersconferentie zullen worden uiteengezet. Hoewel over dit vraagstuk interdepartementaal hier te lande een nota is opgesteld (advies nota van de werkgroep Gemeenschappelijke Markt – Overzeese Gebiedsdelen), achten wij het niet noodzakelijk, dat thans op dit probleem wordt ingegaan, omdat men nauwelijks van ons kan verwachten, dat de Nederlandse regering ter Ministerconferentie onmiddellijk een standpunt ten aanzien van de Franse voorstellen zal doen horen (...).”⁴⁵ Er wordt in de nota verder nog ingegaan op de dunne lijn die loopt tussen de puur economische voorstellen en de politieke motieven van Franse zijde. De adviseurs maken de ministers Beyen, Zijlstra en Drees duidelijk dat de politieke motieven van Frankrijk inzake de positie van de Overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke markt minstens net zo’n belangrijke rol spelen als de economische belangen.

Vanaf 1 november 1954 verslechterde de situatie in Algerije en escaleert de strijd tussen het FLN en het Franse leger. In het najaar van 1956 is de situatie verre van rustig. Linthorst Homan en Van der Beugel zinspelen in hun nota op de relatie tussen de situatie in Algerije en de bereidwilligheid van de Franse regering om snel tot één Gemeenschappelijke Markt te komen. “In hoeverre de situatie in Algiers van belang is (...) kunnen wij niet beoordelen maar wel staat het vrijwel vast, dat het leven van de Regering Mollet nauw verbonden is met het nog niet opgelost zijn van de Algerijnse moeilijkheden. Het staat dan ook voor ons vast, dat zowel op Frans regerings- als op ambtelijk niveau een werkelijk serieuze poging valt waar te nemen om de Europese integratie een stap verder te brengen. Zowel de Premier (Mollet) persoonlijk als Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken Faure, die zich met deze problemen in het bijzonder bezig houdt, zijn overtuigde voorstanders van Euratom en de Gemeenschappelijke Markt en zij zijn bovendien bereid hun politieke leven daarvoor op het spel te zetten. Dit kon nauwelijks van een andere Franse regering in de laatste drie jaren worden gezegd.”

⁴⁵ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum van Minister van Buitenlandse Zaken en Minister van Economische Zaken van nota Chef Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan de Voorzitter van de Ministerraad, 25 september 1956, 1

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

Deze observatie kan volgens Linthorst Homan en Van der Beugel worden doorgetrokken naar de onderhandelingstafel op 8, 9 en 10 oktober. Nederland kan Frankrijk tijdens die onderhandeling dan ook wat harder tegemoet treden dan in het verleden. Er is de Franse regering namelijk veel aan gelegen om verdergaande integratie te laten slagen. “In de afgelopen jaren is ons dikwijls voorgehouden, dat een bepaalde politieke situatie in Frankrijk ons zou moeten nopen tot het doen van concessies. Wij hebben steeds aarzelend gestaan tegenover een zodanige voorstelling van zaken, omdat men uiterst voorzichtig moet zijn met het voltrekken van de integratie van Europa, geïnspireerd door een bepaald ad hoc situatie van de Franse politiek. Wij geloven echter, dat men thans inderdaad mag spreken van een voor Franse verhoudingen van de laatste jaren ongewoon gunstig politiek klimaat met betrekking tot de integratie-vraagstukken.”⁴⁶

Het oplossen van ‘het probleem’ Algerije en de verdergaande Europese integratie zijn twee punten waaraan de regering van premier Guy Mollet veel waarde hecht. Maar naar de werkelijke relatie tussen die twee kunnen Linthorst Homan en Van der Beugel op dat moment alleen maar gissen. Hoewel de suggestie wordt gewekt dat de regering Mollet via een volgende stap in het integratieproces de problemen in Algerije beter het hoofd kan bieden. Al is het maar om economische duidelijkheid te hebben en daarop het economische beleid in Algerije te kunnen afstemmen. Al vanaf februari 1955 heeft Frankrijk, onder meer door een nieuwe Gouverneur-generaal in Algerije te benoemen, geprobeerd een meer liberaal beleid te voeren, ook economisch, en tot een ‘lossere’ associatie te komen tussen moederland en kolonie. Hopend daarmee de onafhankelijkheidsstrijd en het FLN ook via niet-militaire middelen te kunnen bestrijden.⁴⁷ Linthorst Homan en Van der Beugel geven verder in hun nota aan dat de gesprekken in Parijs van oktober “vrij beslissend gaan zijn op de moeizame weg van de Europese eenwording.” En dat de “recentelijk ter tafel gekomen Franse voorwaarden (...) zonder twijfel de ‘*pièce de resistance*’ zullen worden tijdens de aanstaande gesprekken...”

De laatste Franse voorwaarden, zoals door de Regering Mollet aangegeven, hebben direct betrekking op Algerije. Het gaat om “het recht dat de Franse regering zich voorhoudt om het ogenblik dat de datum wordt besproken waarop het verdrag in werking zou moeten treden, een uitstel te vragen voor de toepassing hiervan, indien de militaire inspanning, verbonden aan de pacificatie van Algerije, nog steeds een zware last vormt voor haar economie.” Linthorst Homan en Van der Beugel vinden dat hierbij politieke en economische belangen met elkaar botsen. “Het zou ons beter voorkomen, dat de Fransen

⁴⁶ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum van Minister van Buitenlandse Zaken en Minister van Economische Zaken van nota Chef Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan de Voorzitter van de Ministerraad, 25 september 1956, 3

⁴⁷ R.F. Betts, *France and decolonisation, 1900 – 1960* (Londen 1991), 105

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

de moeilijkheden ten aanzien van Algiers zouden hebben vertaald in economische termen. Thans heeft de voorwaarde met betrekking tot Algiers een politiek karakter, terwijl het beter was geweest ook aan de voorwaarde een economisch karakter te geven, omdat voor het probleem van de Gemeenschappelijke Markt slechts de economische moeilijkheden, voortvloeiende uit het probleem Algiers relevant zijn (...).” Niet alleen Nederland maar ook de andere lidstaten zouden onder meer met deze voorwaarde niet akkoord kunnen gaan, dat is al gebleken uit de eerste discussies die in Brussel werden gevoerd volgens Linthorst Homan en Van der Beugel.⁴⁸

Een aantal dagen nadat zijn gezamenlijk met Linthorst Homan opgestelde adviesnota in het bezit is van het kabinet, ontvangt Van der Beugel zelf het eindverslag van de werkgroep ‘*Gemeenschappelijke Markt- Overzeese Gebieden*’, opgesteld door de Chef der Directie Westelijke Samenwerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Deze interdepartementale werkgroep, mede ingesteld op het verzoek van Drees, heeft, naast de financieel-economische problematiek van het vraagstuk der overzeese gebiedsdelen, ook de politieke aspecten daarvan onderzocht, “welke van dusdanig belang zijn, dat zij prealabele aandacht verdienen”, aldus de Chef in zijn inleiding.⁴⁹ Ook is er onderzocht in hoeverre het een voordeel zou kunnen zijn als Nederland ook zijn Overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt zou onderbrengen. Voor de werkgroep is het duidelijk welk tweeledig belang Frankrijk heeft bij de inschakeling van de overzeese gebieden. “Een bijzondere financieel-economische bijdrage van de andere Europese landen, te leiden via het z.g. Fidesfonds (waaruit gelden voor investeringen e.d. in de overzeese gebieden worden gefourneerd), waarbij bovendien de uiteindelijke zeggenschap over de besteding aan Frankrijk zou blijven voorbehouden (...).Daarnaast een zekere (schijn) ‘europeanisatie’ van de overzeese gebieden, waarbij de indruk zou moeten postvatten, dat deze overzeese gebieden niet (meer) alleen een Franse, doch (ook) een Europese verantwoordelijkheid en belang zijn geworden.” De werkgroep stelt wel dat er begrip moet worden opgebracht voor dit Franse voorstel, gezien het feit “dat Frankrijk (welke industriële uitvoer voor 55% voor zijn overzeese gebieden bestemd is), vooral na het verlies van Indochina als afzetmarkt en de aanstaande terugkeer van de Saar tot Duistland, economisch meer dan ooit is aangewezen op Noord-Afrika (...).”⁵⁰

⁴⁸ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum van Minister van Buitenlandse Zaken en Minister van Economische Zaken van nota Chef Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan de Voorzitter van de Ministerraad, 25 september 1956, 3

⁴⁹ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, I

⁵⁰ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, II

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

Maar hoewel economische motieven ten gunste van Frankrijk de boventoon voeren, zijn het vooral de politieke argumenten die de Franse voorstellen voor meerdere lidstaten onmogelijk maken. Ook vreemd genoeg voor Frankrijk zelf, althans op het eerst gezicht. Zo conflicteert de onlangs aangenomen wet ‘Defferre’, vernoemd naar Gaston Defferre, de minister van Overzeese Gebiedsdelen in de regering van Mollet, met de eigen voorstellen. Deze wet biedt de mogelijkheid om autonomie aan alle overzeese gebieden toe te kennen, maar deze wet verliest veel van haar politieke geloofwaardigheid wanneer de gebieden een plek zouden krijgen binnen de Gemeenschappelijke Markt. Dan zou de indruk naar die landen worden gewekt dat een Franse overheersing wordt ingeruild voor een Europese. Een ander argument tegen de Franse voorstellen aangedragen door de werkgroep *Gemeenschappelijke Markt- Overzeese Gebieden* “is de recentelijk nationalisatie van het Suez kanaal (26 juli 1956) door Egyptische president Nasser. De bevolkingsgroepen van de overzeese gebieden zullen eerder sympathiseren met Nasser en zijn weigering om mee te werken aan de internationalisatie van het kanaal, dan zonder daar invloed op uit te kunnen oefenen, onderdeel te worden van een politiek tegen Nasser of eventueel een militaire confrontatie.” Een derde politiek argument is dat bij de totstandkoming van de EGKS uitdrukkelijk is bepaald dat dit niet de overzeese gebieden betreft. Toen vanaf 1950 over het EGKS verdrag werd onderhandeld golden voor Frankrijk veelal dezelfde bezwaren tegen het Franse voorstel als nu door de andere lidstaten worden gebruikt.

Verder richt de werkgroep zijn blik op de veranderingen die sinds 1945 plaatsvonden op het internationale politieke toneel. En dat daarbij “de hedendaagse betrekkingen van Westerse landen tot de overzeese gebieden in ogenschouw moeten worden genomen, welke in vele gevallen in een overgangsstadium verkeren (...). Deze betrekkingen vormen het voorwerp van een politiek ontwikkelingsproces, dat op het ogenblik een belangrijke factor vormt in de wereldpolitieke verhoudingen, zodat zij niet (meer) alleen de rechtstreeks daarbij betrokken landen en gebieden raken, doch van invloed zijn op een veel wijder politiek terrein (...). Een invoeging (...) binnen de Gemeenschappelijke Markt impliceert derhalve dat ook niet onmiddellijk bij de ‘koloniale’ verhouding betrokken leden-staten bij evenbedoelde politieke problematiek worden betrokken, hetgeen zij tot nu toe veelal zorgvuldig hebben weten te vermijden.”⁵¹

Uiteindelijk komt de werkgroep *Gemeenschappelijke Markt- Overzeese Gebieden* tot de conclusie dat het voorstel van Frankrijk over de positie van zijn overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke markt, vooral (Noord) Afrika betreft. “Daarom moet de Nederlandse regering de vraag beantwoorden of zij en de overige vier lidstaten werkelijk

⁵¹ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, III

VAN MESSINA VIA VENETIË 'OVER ZEE' NAAR ÉÉN MARKT?

termen aanwezig acht(en) om een eventueel Franse behoefte aan inpassing van zijn overzeese betrekkingen in de Gemeenschappelijke markt om te zetten in een gemeenschappelijke Europese ontwikkeling van Afrika, waarbij men dan zou trachten dit werelddeel nog voor Europa te behouden, c.q. dusdanige invloed Europese invloed bij de ontwikkeling daarvan tot gelding te brengen, dat niet ook Afrika binnen uiterst korte tijd een eigen, c.q. tegen Europa gerichte koers zou varen?"⁵² Deze vraag wordt gesteld onder de kanttekening 'Eurafrika', een naam die profetisch zou blijken in het verdere proces van de overzeese gebieden en de Gemeenschappelijke Markt.

Als het antwoord op de door de werkgroep zelf geformuleerde vraag over de koers van de Afrikaanse landen negatief is, dan moet er wel een oplossing worden gevonden "voor de gevolgen van de instelling van Gemeenschappelijke Markt op de bestaande overzeese betrekkingen der leden-staten. Bij een positief antwoord, rijst een andere vraag; Is de Gemeenschappelijke Markt dan wel het juiste instrument om die ontwikkeling te bewerkstelligen. En indien de andere lidstaten mede verantwoordelijkheid dragen voor het financieel-economische en sociale ontwikkeling, in hoeverre profiteren zij daar dan van?"

De werkgroep stelt zelf wat dat betreft een alternatief voor. De overige landen zouden in beginsel positief moeten staan tegenover de mogelijkheid van het betrekken van de overzeese gebieden bij de Europese Gemeenschappelijke Markt. Dat zou het gecompliceerde Franse voorstel voor de overige vijf regeringen een oplossing kunnen bieden. "Daarbij zou de eventuele betrekking van overzeese gebieden gepaard kunnen gaan met een 'beginselverklaring waaruit blijkt, dat het welzijn en de ontwikkelingen van de overzeese gebieden mede een verantwoordelijkheid van de deelnemende landen en van de Gemeenschappelijke markt wordt geacht", aldus de werkgroep.⁵³ Drees noteert met pen in de kantlijn bij dit alternatief 'niet ongevaarlijk'.

Voordeel van het alternatief, zoals geadviseerd door de werkgroep, is dat het feitelijk betrekken van de overzeese gebieden bij de Gemeenschappelijke Markt wordt verschoven naar een later tijdstip, zodat de lidstaten al hebben ondervonden wat het voor hen betekend om binnen die Gemeenschappelijke Markt samen te werken. Wellicht dat Frankrijk in de tussentijd ondervindt dat haar economische positie en die van haar overzeese gebieden door de instelling van de Gemeenschappelijke Markt niet is geschaad. Daarnaast kunnen de ontwikkelingen in met name Algerije verder worden gevolgd en kan

⁵² NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, I

⁵³ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, IV

VAN MESSINA VIA VENETIË ‘OVER ZEE’ NAAR ÉÉN MARKT?

Frankrijk de gerezen problemen eerst oplossen, voordat Algerije ook een plek krijgt binnen de Gemeenschappelijke Markt.

Over een eventuele inpassing van de Nederlandse ‘Overzeese Rijksdelen’, Suriname, de Antillen en Nieuw-Guinea is de werkgroep helder. ‘Er kan worden geconcludeerd dat een inschakeling der overzeese gebieden bij de Europese Gemeenschappelijke Markt, volgens de richtlijnen van het rapport-Spaak, voor het Koninkrijk der Nederlanden weinig aantrekkelijk is, zo zulks al tot de praktische mogelijkheden zou behoren.’⁵⁴ Men doelt hier op bepaalde Benelux-preferenties waar in ieder geval Suriname en de Antillen gebruik van maken. Ook ‘de inschakeling van de Franse en Belgische (Congo, Ruanda-Urundi) overzeese gebieden zou voor de Nederlandse overzeese Rijksdelen weinig betekenis hebben. “(...) slechts Suriname kan zulks enig feitelijk belang hebben, doch dit is niet van doorslaggevende aard te achten.”’⁵⁵ Volgens de werkgroep zou inschakeling van de overzeese gebieden de totstandkoming van de Gemeenschappelijke Markt waarschijnlijk vertragen, in ieder geval de verdere onderhandelingen aanzienlijk compliceren. Later zal blijken dat de werkgroep een vooruitziende blik had.

⁵⁴ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, 20

⁵⁵ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Nota van Chef der directie westelijke samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken) aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 29 september 1956, 19

3

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

Oktober en november 1956 kunnen met recht als bewogen maanden in de internationale politiek worden aangemerkt. In diezelfde periode wordt op 13 oktober 1956 in Nederland het vierde 'kabinet Drees' beëdigd. Maar Joseph Luns, dit keer de enige minister van Buitenlandse Zaken, kan zich niet rustig voorbereiden op zijn nieuwe Europese taken. Op 26 juli van dat jaar kondigt de Egyptische president Gamal Abdel Nasser namelijk de nationalisatie van de Suezkanaalmaatschappij af.⁵⁶ Deze maatschappij beheert de concessies voor de exploitatie van het Suezkanaal en is een Frans-Britse onderneming. Nasser gaat over tot zijn actie nadat hij in conflict is gekomen met de Verenigde Staten over de bouw van de Aswan-stuwdam. Dit zorgt internationaal voor beroering, vooral in Frankrijk en het VK. Nadat eerst tevergeefs diplomatieke druk op Nasser wordt uitgeoefend, besluiten Parijs en Londen in het geheim Israël, dat door de nationalisatie geen gebruik van het kanaal meer kan maken, te benaderen. Op 29 oktober vallen Israëlische troepen Egypte binnen om een einde te maken aan de onrechtmatige bezetting van de kanaalzone door Egypte. Frankrijk en het VK hebben heimelijk met Israël afspraken gemaakt dat zij de beide strijdende partijen een ultimatum zullen stellen om zich terug te trekken. Israël geeft zoals afgesproken netjes gehoor aan het ultimatum van de twee voormalige grootmachten. Maar zoals de drie van tevoren hadden verwacht, weigert Egypte zich terug te trekken. Daarop verklaren Frankrijk en het VK Egypte de oorlog. Vanaf 31 oktober volgen Frans-Britse bombardementen en troepenlandingen rondom de kanaalzone. Op 5 november hebben zij de belangrijkste punten binnen de kanaalzone in bezit genomen.

Op het moment dat de Suezcrisis zijn climax nadert, komt de bevolking van Boedapest massaal in opstand tegen de Sovjetoverheersing, en de Moskouse

⁵⁶ M. Segers, *Tussen verzoening en verval, De nationale standpuntbepaling van de Bondsrepubliek Duitsland gedurende de beraadslagingen en onderhandelingen over de verdragen van Rome* (Nijmegen 2006) 201

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

marionettenregering. Op 24 oktober 1956 wordt die regering gedwongen af te treden. De nieuwe regering kondigt vrijwel direct aan uit het Warschaupact te stappen. Een neutraal, westers georiënteerd land aan de eigen oostgrens wordt door de Sovjet-Unie uiteraard als een bedreiging ervaren. Op 4 november vallen Warschaupact-troepen Hongarije binnen, rukken op naar Boedapest en slaan daar met zware militaire overmacht de volksopstand neer.

Omdat de Amerikaanse president Eisenhower compleet verrast is door het gezamenlijke optreden van Frankrijk, het VK en Israël tegen Egypte, en hij de Sovjet-Unie niet kan veroordelen voor het binnenvallen van een soeverein land terwijl hij het Frans-Brits-Israëlische optreden ongemoeid laat, veroordeelt hij de militaire actie in het Midden-Oosten scherp. Eerst via de VN Veiligheidsraad, maar vanwege het Franse en Britse veto komt Washington daar niet verder. Vervolgens dwingen de VS samen met de Sovjet-Unie, via krachtig gezamenlijk diplomatiek optreden, de drie en Egypte op 5 november tot een wapenstilstand. Twee weken later verlaten de laatste Franse en Britse troepen het Egyptisch grondgebied.

Voor Frankrijk heeft het optreden van Washington, tijdens die oktober- en novembermaand, geleerd dat het westerse bondgenootschap en NATO slechts éénrichtingsverkeer betreft, namelijk van West-Europa naar de VS toe en niet andersom.⁵⁷ Toen de Fransen en Britten weigerden zich terug te trekken uit de kanaalzone, had Sovjetleider Nikita Chroetsjov aangegeven de inzet van kernwapens tegen Londen en Parijs niet te zullen schuwen. Daarop richtten Frankrijk en het VK zich tot de VS. Maar Eisenhower maakte duidelijk geen kernoorlog met de Sovjet-Unie te riskeren over een conflict waar de VS niet in was gekend, of bij betrokken. Uiteindelijk voelde zowel Frankrijk als het VK zich gedwongen om hun actie te staken en hun troepen terug te trekken. Deze Suezcrisis gaf voor Frankrijk de doorslag. Het was voor Parijs duidelijk geworden dat het bezit van eigen kernwapens een absolute noodzaak was om geopolitiek de Franse positie als zelfverklaarde grootmacht te kunnen handhaven. Deze gedachte werd onder het presidentsschap van Charles de Gaulle tussen 1958 en 1969 omgezet in een heuse Franse kernmacht, een *force de frappe*. Via het Euratom-verdrag zag Frankrijk al heimelijk de mogelijkheden om op korte termijn haar eigen kernwapens te kunnen produceren. Het Euratom-verdrag is ten tijde van de Suezcrisis nog wel steeds gekoppeld aan het verdrag van de Gemeenschappelijke Markt waarvan de onderhandelingen in november 1956 nog in volle gang zijn.

⁵⁷ F. Bozo, *Two strategies for Europe, De Gaulle, the United States and the Atlantic Alliance* (Oxford 2001) 3

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

Frankrijks internationale aanzien is door de Suezcrisis ernstig geschaad. Na de militaire nederlaag bij Dien Bien Phu en de steeds verdergaande escalatie in Algerije is Suez wederom een bevestiging dat Frankrijks imperium serieus wankelt. Ook de inwoners van de overzeese gebieden hebben gezien dat Frankrijk militair niet meer in staat is om een voormalig Europees 'koloniaal' gebied zoals Egypte haar wil op te leggen. Het maakt het probleem 'Algerije' er zeker niet minder om. Gamel Abdel Nasser ontpopt zich na november 1956 steeds meer als grote financiële en ideologische steun en toeverlaat van het FLN. Met het openlijk riskeren van westerse grootmachten als de VS, het VK en Frankrijk, en zijn op socialistische leest geschoeide pan-arabische gedachtegoed, wordt hij de held van de Arabische wereld.

3.1 Wachten op Parijs

De ministerconferentie over de Gemeenschappelijke Markt en Euratom die zou plaatsvinden op 8, 9 en 10 oktober in Parijs wordt, mede vanwege de perikelen rondom het Suezkanaal, ruim een week uitgesteld. Maar op zaterdag 20 oktober opent voorzitter minister Pineau in een Parijse voorstad dan toch de lang verwachte conferentie. Aan de hoofden van de zes delegaties staan dezelfde personen als vijf maanden daarvoor in Venetië. Alleen de Duitse Bondsrepubliek wordt nu vertegenwoordigd door de minister van Buitenlandse Zaken Heinrich von Brentano. Namens Nederland is het Luns die zijn voormalige departementscollega Beyen is opgevolgd. Ondanks dat Nederland het vraagstuk der overzeese gebiedsdelen en hun plek binnen de Gemeenschappelijke Markt zowel interdepartementeel als via Brussel, uitgebreid heeft bestudeerd en heeft getracht daar op te anticiperen in zijn standpuntbepaling, komt het onderwerp in zijn geheel niet aan de orde tijdens het tweedaagse overleg. Dus ook na 21 oktober 1956 is er nog steeds geen duidelijkheid over hoe Frankrijk haar overzeese gebieden wil inpassen binnen de Gemeenschappelijke Markt.

Minister-president Drees reageert geïrriteerd op deze onzekerheid. 'Al verscheidene keren heeft de Franse delegatie bij de Intergouvernementele Conferentie te Brussel aangekondigd dat zij een nota inzake het onderhavige onderwerp zou indienen; de overlegging werd echter herhaaldelijk uitgesteld. Ook tijdens de Ministersconferentie te Parijs, waar genoemde vraagstuk als gevolg van de te Venetië gemaakte afspraak had moeten worden besproken, is men wegens tijdgebrek niet aan de behandeling van het desbetreffende agendapunt toegekomen,' schrijft Drees in een nota van 29 november aan

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

zijn collega ministers.⁵⁸ Via Linthorst Homan weet Drees dan al wel dat er vanaf eind september 1956 diverse Frans-Belgische contacten op verschillende niveaus hebben plaatsgevonden en dat dit waarschijnlijk zal uitmonden in een gezamenlijk Frans-Belgisch voorstel over de positie van de overzeese gebieden. Het betreffende memorandum dat daar melding van maakt krijgt de minister-president op 20 november onder ogen. Het memorandum van Linthorst Homan wordt voorafgegaan door een apart memorandum van Cees Fock (1905 – 1999), de Secretaris-Generaal van Algemene Zaken, en daarmee één van de belangrijkste adviseurs van Drees. Hij heeft via Van der Beugel al op 8 oktober inzage gekregen in het verhaal van Linthorst Homan. In zijn begeleidende memorandum waarschuwt Fock Drees voor de inhoud van het verhaal van Linthorst Homan afkomstig uit Brussel. ‘Bij lezing hiervan ondergaat men een stijgende verwondering over de zeldzame brutaliteit van deze (het Frans-Belgische voorstel) presentatie. Met volkomen negatie van het feit, dat althans ook nog één ander land overzeese gebiedsdelen heeft (Nieuw-Guinea) (...)’⁵⁹ Drees onderschrijft met inkt de mening van zijn adviseur letterlijk met de woorden: ‘inderdaad wel vrijmoedig.’

Het memorandum van Linthorst Homan begint met de opmerking dat er in de tweede week van oktober wederom geen officiële Franse verklaring zal worden afgelegd over de overzeese gebieden. Het Franse hoofd der delegatie, Marjolin, ‘geeft aan dat deze verklaring nu op 11 oktober zal worden afgegeven.’ Maar inmiddels weet Drees dat ook die datum niet klopt. Het zal uiteindelijk 16 november worden dat het Frans-Belgisch voorstel openlijk wordt gepresenteerd. Verder weet Linthorst Homan te melden dat de verschillen van mening binnen de Franse regering over de overzeese gebieden en de Gemeenschappelijke Markt, zoals ook al de aangegeven in de nota van 29 september van de werkgroep Gemeenschappelijke Markt- Overzeese Gebieden, inmiddels zijn opgelost.⁶⁰

Op dezelfde dag dat de nota van die werkgroep Drees en de andere leden van de Nederlandse regering onder ogen kwam, bezocht de Franse minister van overzeese gebieden Defferre zijn Belgische collega Buisseret in Brussel. Bij dat gesprek waren ook de Franse staatssecretaris voor Buitenlandse Zaken, Savary, en Belgisch Minister van Buitenlandse Zaken Spaak aanwezig. Op 1 en 2 oktober volgde een Belgische ambtelijke delegatie de andere weg. In Parijs werden de voorstellen voor de overzeese gebieden vervolgens nader uitgewerkt. Als bewijs hiervoor haalt Linthorst Homan een aantal

⁵⁸ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan Voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, Bijlage II - 1

⁵⁹ NA, DH 2.03.01/ 2848/Memorandum Secretaris-Generaal Algemene Zaken aan Minister-president, 20 november 1956

⁶⁰ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan Voorzitter van Coördinatie Commissie voor de Integratie en Secretaris-Generaal Algemene Zaken, 8 oktober 1956, I

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

Franse en Belgische krantenartikelen aan. Als reactie op deze 'geheime' Frans-Belgische alliantie ging Linthorst Homan zelf 'verhaal' halen bij de Directeur van het Belgische Ministerie van Buitenlandse Zaken, Huppert. Deze wist hem te melden dat er overeenstemming was bereikt binnen zowel het Belgische als de Franse regering inzake de overzeese gebiedsdelen, maar dat een presentatie hierover nog zou moeten wachten op de officiële Franse regeringsverklaring.

Huppert deelde de Nederlandse delegatieleider verder mede dat de Belgen en Fransen op dezelfde moeilijkheden waren gestuit en in zekere zin ook tot dezelfde conclusies waren gekomen als de Nederlandse werkgroep Gemeenschappelijke Markt- Overzeese Gebieden, namelijk: '...omdat het vraagstuk een primair politieke beslissing vergt, het onvermijdelijk is dat er een herziening zal komen in de economische relatie tussen leden-staten en hun overzeese gebieden wanneer de Europese Gemeenschappelijke markt een feit is, en als een inschakeling van de gebieden niet direct mogelijk blijkt er wel een alternatief gewent wordt geacht om het geleidelijk aan te kunnen realiseren.'⁶¹

De belangrijkste voorwaarden van het Frans-Belgische voorstel komen er op neer dat de overzeese gebieden ten aanzien van de beginselen van de Gemeenschappelijke Markt op geheel dezelfde voet moeten worden behandeld als de Europese lidstaten. Hetzelfde geldt ook andersom, ongeacht het oorspronkelijke moederland van een overzees gebied. 'Voor wat betreft de Afrikaanse (dus de Belgische en Franse) gebieden zal een bepaling moeten worden opgenomen, dat gestreefd wordt om zo spoedig mogelijk in Afrika tevens een (afzonderlijke 'onderlinge') Gemeenschappelijke Markt-verdrag te creëren 'ter versterking van de economische basis dezer Afrikaanse gebieden; wanneer tenslotte de economieën der overzeese gebieden voldoende zijn geëvolueerd tot omstreeks het niveau waarop die van de Europese Gemeenschappelijke Markt-landen zich bevinden, dient één Eurafrikaanse gemeenschappelijke Markt te ontstaan. Verder is een specifieke Franse eis dat die economische ontwikkeling van de Afrikaanse landen wordt ondersteund met een investeringsfonds waar 'pondsgewijs' alle lidstaten aan moeten bij dragen, (...) op grond van het feit, dat de andere leden-staten thans gaan profiteren van de infrastructuur, welke Frankrijk lange jaren alleen in deze gebieden heeft opgebouwd en bekostigd. Zij dragen daarmee dan ook gemeenschappelijke verantwoordelijkheid over hoe het geld geïnvesteerd gaat worden.'⁶² Linthorst Homan maakt wel notie van het feit dat zijn weergave van de Frans-Belgische plannen, en in het bijzonder de Franse eisen over Eurafrika en een investeringsfonds, gebaseerd zijn op het informele gesprek dat hij heeft

⁶¹ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan Voorzitter van Coördinatie Commissie voor de Integratie en Secretaris-Generaal Algemene Zaken, 8 oktober 1956, 2

⁶² NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan Voorzitter van Coördinatie Commissie voor de Integratie en Secretaris-Generaal Algemene Zaken, 8 oktober 1956, 3

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIEK

gevoerd met Huppert. '(...)Waarbij de beide Franse eisen (...) ook bij mijn Belgische gesprekspartner enige vraagtekens deden rijzen (...)'⁶³ Linthorst Homan verwacht dan nog dat tijdens de uitgestelde Ministersconferentie van Parijs, die oorspronkelijk 8, 9 en 10 oktober had moeten plaatsvinden, Frankrijk voor het eerst officieel zijn plannen over de Overzeese gebieden zal openbaren. Maar dat gebeurt dus niet, hoewel Nederland en de andere twee lidstaten, Frankrijk en België al wel weten wat er zal gaan komen. Er moet met een officiële openlijke reactie en verdere diplomatieke acties worden gewacht tot 16 november 1956.

3.2 Stemming baart zorgen

Bijna zes maanden nadat minister Pineau het onderwerp ter sprake bracht tijdens de conferentie van Venetië is er op 16 november dan eindelijk een officiële Franse verklaring over de Gemeenschappelijke Markt en de overzeese gebiedsdelen gebaseerd op het Frans-Belgisch voorstel. De verklaring is uiteraard onderwerp van gesprek tijdens het wekelijkse overleg tussen de delegaties dat in Brussel plaatsvindt. Op 22 november laat de Nederlandse delegatie al doorschemeren tegen het Frans-Belgische voorstel te zijn en dan vooral het investeringsfonds en de op dat moment nog niet te overziene economische en politieke consequenties daarvan. De Coördinatie Commissie voor Integratie vergadert op 26 november en 'de vragen die zij hebben geformuleerd geven al een bepaalde richting aan, namelijk afwijzing van de Franse voorstellen',⁶⁴ laat Fock aan Drees weten in een memorandum van 26 november.

Naar aanleiding van de Franse verklaring en het openbaren van het Frans-Belgische voorstel over de positie van de overzeese gebieden binnen de Gezamenlijke Markt stuurt Drees op 29 november 1956 een nota naar al zijn collega's in de ministerraad. Hij stuurt die niet als minister-president, maar als minister van Buitenlandse Zaken ad interim. Luns heeft op dat moment andere verplichtingen in het buitenland te vervullen. Nadat Drees blijkt heeft gegeven van zijn irritatie over de vertragingen aan Franse kant om te komen tot een officiële verklaring over de overzeese gebieden, maakt hij duidelijk dat het optreden van België in deze hem heeft geërgerd. Hij voelt zich gepasseerd. 'Opgemerkt zij dat helaas met Nederland, als enig overig land met overzeese gebieden, terzake geen

⁶³ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan Voorzitter van Coördinatie Commissie voor de Integratie en Secretaris-Generaal Algemene Zaken, 8 oktober 1956, 2

⁶⁴ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Secretaris-Generaal Algemene Zaken aan Minister-president, 26 november 1956

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

vooroverleg was gepleegd, hetgeen men van de Benelux-partner wel zou hebben kunnen verwachten.⁶⁵

Ook al is daar de afgelopen weken door de diverse adviseurs en adviesorganen van de Nederlandse regering al op gezinspeeld, toch lijkt het erop dat Drees serieus teleurgesteld is in het feit dat het voorstel een duidelijk politieke lading betreft. 'De Frans-Belgische verklaringen blijken zich niet te beperken tot de problemen van het handelsregime Gemeenschappelijke Markt – overzeese gebieden (...), doch omvatten een plan van veel verder strekking, hetwelk de 'terms of reference' der Brusselse Conferentie verre te buiten gaat. Zij beogen niet minder te bewerkstelligen dan een vergaande inschakeling van de overzeese gebieden bij de Gemeenschappelijke Markt, een gezamenlijk Europese financiële verantwoordelijkheid voor deze gebieden en uiteindelijke schepping van een Eurafrikaanse Gemeenschappelijke Markt.'⁶⁶

In zijn memorandum van 8 oktober aan Van der Beugel, dat Drees op 20 november onder ogen kreeg, had Linthorst Homan al duidelijk gemaakt dat 'de inschakeling der overzeese gebieden bij de Gemeenschappelijke Markt (door de Fransen) (...) als onontkoombare prealabele eis zal worden gesteld.'⁶⁷ Dit vermoeden blijkt juist. 'De Franse verklaring stelt uitdrukkelijk dat het betrekken van de overzeese gebieden een *conditio sine qua non* voor de deelneming van Frankrijk zelve aan de Gemeenschappelijke Markt is; het wordt al vanzelfsprekend voorgesteld dat de 'motifs évidents' die voor deze houding zouden bestaan, Frankrijk het recht geven aan de Gemeenschappelijke Markt-partners eisen terzaken te stellen.'⁶⁸ In zijn memorandum van 26 november aan Drees, laat Fock zijn woede blijken over deze Franse opstelling. 'Als gebruikelijk hebben de Fransen weer de brutaliteit om aanvaarding van hun denkbeelden als prealabel voor de tot standkoming van het verdrag hunnerzijds te stellen.'⁶⁹

Het Frans-Belgische voorstel, dat alleen de Franse en Belgische overzeese gebieden in Afrika betreft, stelt dat: 'De Overzeese gebieden niet zonder meer bij de Gemeenschappelijke Markt kunnen worden ingeschakeld, indien men tenminste geen groot aantal *clauses de sauvegarde* en uitzonderingsregimes wil introduceren, die de Gemeenschappelijke Markt wel zeer zouden compliceren(...). Desalniettemin is het

⁶⁵ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan Voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, I

⁶⁶ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan Voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, 6

⁶⁷ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan Voorzitter van Coördinatie Commissie voor de Integratie en Secretaris-Generaal Algemene Zaken, 8 oktober 1956, 2

⁶⁸ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan Voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, 2

⁶⁹ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Secretaris-Generaal Algemene Zaken aan Minister-president, 26 november 1956

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIEK

noodzakelijk en wenselijk de overzeese gebiedsdelen te betrekken bij de economische expansie welke een gevolg zal zijn van de Gemeenschappelijke Markt. Door de ontwikkeling der overzeese gebieden, welke langzamerhand deze landen tot niveau der Europese landen zal brengen zal het mogelijk zijn in een later stadium de totstandkoming van een Eurafrikaanse Gemeenschappelijke Markt te overwegen.⁷⁰ Om dat bereiken moet er aan verschillende financieel-economische voorwaarden worden voldaan die betrekking hebben op douanerechten, import- en exportheffingen en het oprichten van een Investeringsfonds om in de publieke investering die nodig zijn voor de economische ontwikkeling van de overzeese gebieden te kunnen voorzien.

Drees ziet twee problemen bij dit Frans-Belgische voorstel. Ten eerste de 'economische verhoudingen tussen de Gemeenschappelijke Markt enerzijds en de, met haar lidstaten verbonden, overzeese gebieden anderzijds'. Daarnaast de 'aanvaarding van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid door de landen van de Gemeenschappelijke Markt voor de ontwikkeling van de overzeese gebieden bij de Europees Gemeenschappelijke Markt, met als einddoel de vorming van een Eurafrikaanse gemeenschappelijke markt.' Wel vraagt Drees zich af 'wat in het onderhavige verband onder 'overzeese gebiedsdelen' dient te worden verstaan. 'Vallen hieronder inderdaad ook Marokko en Tunesië (welke landen wel banden met Frankrijk hebben, doch een eigen politiek en economisch beleid voeren), Algiers, en trustgebieden als Togo en Kameroen?'⁷¹

Het eerste probleem ziet Drees als een praktisch economisch probleem, maar het andere vraagstuk raakt volgens hem de kern waarom in ieder geval Nederland grote moeite heeft met het Frans-Belgische plan. Het betreft de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de ontwikkeling van de overzeese gebieden via een Investeringsfonds. 'Nog afgezien van de financiële bezwaren verbonden aan dergelijke grote investeringen, wil het voorkomen dat de (Europese) Gemeenschappelijke Markt-landen, door over te gaan tot deze investeringen in de Afrikaanse overzeese gebieden, zouden worden betrokken in de veelsoortige problematiek welke samenhangt met de gehele toekomstige ontwikkeling van deze gebieden.'⁷²

Juist de koppeling van die twee problemen in het Frans-Belgische plan maakt volgens Drees dat Nederland niet akkoord kan gaan met het huidige voorstel '...Het bovendien aanvaarden van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de

⁷⁰ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan Voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, 4

⁷¹ NA, DH 2.03.01/ 2848/Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, 4

⁷² NA, DH 2.03.01/ 2848/Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, 5

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

ontwikkeling der infrastructuur dezer territoria koppelt echter de regeling van een zuiver praktisch economisch probleem, dat rechtsreeks samenhangt met de schepping van een Gemeenschappelijke Markt, aan een project van veel wijdere strekking, waarvan uiterst vergaande economische en politieke consequenties een diepgaande bestudering vereisen alvorens hiertegenover een definitief standpunt zal kunnen worden ingenomen.'

Verder moet het Drees van het hart dat de 'vanzelfsprekendheid' die Frankrijk en België zich aanmatigen in hun constatering dat de vorming van een 'Eurafrika' een logische consequentie is 'van de regeling der verhouding tussen Gemeenschappelijke Markt en de overzeese gebieden. 'Een vanzelfsprekendheid die welke evenwel allerminst bestaat. De Franse en Belgische delegaties hebben in feite een geheel nieuw plan ter tafel gebracht, dat met eigenlijke vorming van de Europese gemeenschappelijke Markt geen direct verband houdt, en het is te betreuren dat de Franse verklaring van de aanvaarding van het principe van dit plan de Franse deelneming aan de Gemeenschappelijke Markt afhankelijk stelt.⁷³ Daarmee wordt het advies van Fock dus door Drees opgevolgd. Hij vindt dan ook dat het 'Eurafrika'-plan los moeten worden gezien van de totstandkoming van de Gemeenschappelijke Markt. Alleen de regeling van de economische verhoudingen tussen Gemeenschappelijke Markt-landen en overzeese gebieden moet worden geregeld, voordat er overgegaan kan worden tot de vorming van een Europese Gemeenschappelijke Markt.

De Nederlandse delegatie in Brussel, onder leiding van Linthorst Homan, krijgt dan ook de instructie vanuit Den Haag om aan het reeds op 22 november verkondigde standpunt vast te houden. Het Nederlandse standpunt komt er op neer dat in dit stadium van de onderhandelingen geen definitieve regelingen kunnen worden getroffen betreffende de inschakeling van de overzeese gebiedsdelen bij de Gemeenschappelijke Markt, aangezien de economische en politieke consequenties zo verstrekkend zijn dat de gevolgen daarvan nu nog niet goed zijn te overzien. Pas na instelling van de Gemeenschappelijke Markt zou er een beslissing kunnen worden genomen. Nederland gaat akkoord met de regeling op het gebied van in- en exportregime tussen de Gemeenschappelijke Markt en de overzeese gebieden, maar wijst een koppeling daarvan aan een investeringsfonds voor deze gebieden af.⁷⁴

Het Nederlandse 'nee' tegen het Frans-Belgische voorstel valt niet goed in Brussel. De Nederlandse *Chef de délégation* Linthorst Homan, beschrijft in een memorandum van 3 december dat minister-president Drees op 4 december leest, dat het verloop van de

⁷³ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, 6

⁷⁴ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken a.i. van nota Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 29 november 1956, Bijlage I - 6

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIEK

discussies over de overzeese gebiedsdelen als ‘niet bijzonder geruststellend, noch bevredigend kan worden aangemerkt. Waarbij de Franse delegatie in de persoon van Marjolin nogmaals duidelijk maakte dat ‘Frankrijk geen verdrag voor de Gemeenschappelijke Markt aanvaardt zonder de associatie van de Overzeese Gebiedsdelen, en dat deze associatie zeker mede deelneming van de partners aan de publieke investeringen uit publieke middelen moet inhouden.’⁷⁵ Van de andere lidstaten lijkt Nederland weinig bijval te krijgen. Integendeel, naast Marjolin houden het hoofd van de Belgische en Luxemburgse delegaties, Snoy en Uri, gloedvolle betogen waarin ‘de ontginning dezer Afrikaanse gebieden als een van groot Europees belang en een waardig object van Europese solidariteit moet worden gezien.’ Dit accentueert volgens Linthorst Homan juist het politieke belang van deze associatie en dat is nu juist het grootste bezwaar van Nederland. Maar verder heeft behalve Nederland ‘niemand ten principale iets tegen het project in te brengen’.⁷⁶

Aan de hand van deze bevindingen oppert Linthorst Homan in hetzelfde stuk welk standpunt Nederland nu verder kan innemen. ‘Als Nederland echt geen fonds wil, waarin ‘à fonds perdu’ bedragen moeten worden gestort boven het bedrag dat wij thans reeds bijdragen aan Nieuw-Guinea en de West (Suriname en de Antillen) dan moeten we de Franse these in het hart treffen’ (...). Wij tasten deze these aan door te stellen, dat de associatie alleen een economische, technisch en handelspolitiek probleem is als gevolg van de economische constructie van de Union Française. Immers het gaat niet om een gezamenlijke politieke verantwoordelijkheid voor deze gebieden, noch om de hiermee uiteraard verbonden politieke zeggenschap. Dit wil Frankrijk niet, dit willen wij zelf ook niet. Omdat de associatie echter geen politieke zaak is bestaat er ook geen enkele aanleiding voor de partnerlanden om gezamenlijk de lasten van de ontginning dezer Franse gebieden te dragen. Van een investeringsfonds kan derhalve geen sprake zijn; het gaat alleen om de regeling van een wederzijdse commercieel regiem,⁷⁷ aldus Linthorst Homan. Maar hij beseft ook dat deze these weinig tot geen mogelijkheid biedt om tot een compromis te komen, en dat vanwege het recente Nederlandse koloniale verleden en de huidige positie van Nieuw-Guinea, ‘het wellicht voor bepaalde politieke groepen in ons land helaas een wat radicaal standpunt is – alhoewel ik niet begrijp wie nu in Nederland nog zin heeft in deze laatste koloniale etappe te gaan meefietsen..’ Het Nederlandse

⁷⁵ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan voorzitter Integratiecommissie SER en Secretaris-generaal Algemene Zaken, 4 december 1956, Bijlage I - 1

⁷⁶ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan voorzitter Integratiecommissie SER en Secretaris-generaal Algemene Zaken, 4 december 1956, Bijlage I - 1

⁷⁷ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan voorzitter Integratiecommissie SER en Secretaris-generaal Algemene Zaken, 4 december 1956, Bijlage I - 3

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

bedrijfsleven moet een kans kunnen krijgen om eventueel te profiteren van de ontginning van Afrika en via Nederlandse deelname aan een investeringsfonds daarvoor de prijs te betalen door het meefinancieren van een betere infrastructuur in die gebieden. Dat is ook 'praktisch tegen het communisme en nog een goed doel ook'. Met deze argumenten kan de eventuele binnenlandse parlementaire oppositie worden gecounterd. Tot slot maakt Linthorst Homan duidelijk dat als Nederland opteert voor het minder radicale standpunt, dus wel akkoord gaan met een investeringsfonds, dan moet het zich wel realiseren dat 'deze associatie geen betrekking kan hebben op gebieden als Tunesië, Marokko of de Nederlandse Antillen, omdat die gebieden zelf verantwoordelijk zijn voor hun infrastructuur en handelsregime. Bijdragen aan de infrastructuur van die gebieden is onzin en is iets wat behoort tot de taken van de VN of het ex-moederland.⁷⁸

Vanwege het kerstreces keert de rust in Den Haag en Brussel tijdelijk terug, maar het jaar 1957 heeft nog maar net een aanvang genomen als de Overzeese gebiedsdelen en de Gemeenschappelijke Markt wederom de Frans-Nederlandse diplomatieke betrekkingen voor een groot deel gaan beheersen. Op 4 januari 1957 heeft de inmiddels tot staatssecretaris van Buitenlandse Zaken benoemde Van der Beugel een onderhoud met de Franse delegatieleider Marjolin in Brussel. Het probleem van de Overzeese Gebiedsdelen is het eerste agendapunt. Marjolin maakt Van der Beugel duidelijk dat deze kwestie de Fransen zeer hoog zit en ze niet de indruk willen wekken dat door hun eigen toedoen, via het toetreden tot de Gemeenschappelijke Markt, de banden met hun Overzeese Gebiedsdelen worden verzwakt. Daarnaast kan Frankrijk niet accepteren dat het commerciële regime gescheiden wordt behandeld van de kwestie van de investeringen. Van der Beugel geeft aan dat hij 'de Nederlandse regering kan adviseren om naast een regeling van het commerciële regime in het Verdrag een opdracht aan de Europese commissie op te nemen om op basis van zekere principes een voorstel uit te werken, dat door de Ministerraad met unanimité zou moeten worden aanvaard inzake de reserveringen.⁷⁹ Dat houdt dus uitstel in en nog geen definitieve regeling over een investeringsfonds en een toekomstige *Eurafrikaanse Gemeenschappelijke Markt* in het Verdrag dat in het voorjaar van 1957 gesloten moet worden over de Europese Gemeenschappelijke Markt en Euratom. In ieder geval zal de Nederlandse regering wachten tot aan de laatste Ministersconferentie, nog voordat de beide verdragen ondertekend moeten gaan worden, om deze kwestie definitief op de agenda te plaatsen. Voor die conferentie van 19 en 20 februari zal het Nederlandse standpunt niet worden

⁷⁸ NA, DH 2.03.01/ 2848/ Memorandum Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan voorzitter Integratiecommissie SER en Secretaris-generaal Algemene Zaken, 4 december 1956, Bijlage I - 4

⁷⁹ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum van Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan Minister-president, 4 januari 1957, II

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

gewijzigd, weet Van der Beugel Marjolin te melden. Op zijn beurt geeft Marjolin aan grote waarde te hechten aan het standpunt van de Duitse delegatie. Die hebben nog niet gereageerd op de patstelling die is ontstaan tussen Nederland en Frankrijk. In zijn notitie aan Drees over het onderhoud met Marjolin geeft Van der Beugel aan dat wat hem betreft het niet noodzakelijk is om de Nederlandse ambassadeur in Bonn in te schakelen om de West-Duitse regering te bewerken in het voordeel van het Nederlandse standpunt inzake de problematiek van de overzeese gebieden, ook omdat Van der Beugel 'in principe niet houdt van Duitse hulp tegen Franse eisen, maar ik geloof, dat dat meer een sentimentskwestie is dan reële politiek.'⁸⁰

3.3 Redding komt van de Bondsrepubliek

Op 5 januari ontvangt Linthorst Homan van de Belgische delegatie een ontwerp voor een verdragsprotocol over de positie van de overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt. Volgens de Belgen zijn daar dusdanige wijzigingen in verwerkt ten opzichte van het originele Frans-Belgische voorstel dat Nederland zich er nu zeker in zou moeten kunnen vinden. Dit ontwerp zal worden voorafgegaan door een preambule, waarin de Europese landen verklaren een soort Marshallplan voor de overzeese gebiedsdelen te willen en de politieke redenen daarvan uiteen te zetten.⁸¹ Deze aanpassing geeft aan dat België er veel aan gelegen is om hun gezamenlijk met Frankrijk opgestelde Eurafrikaplan een plek te geven binnen het Verdrag over de Gemeenschappelijke Markt. Maar Nederland wijst het Belgische document af, omdat er nog steeds sprake is van een koppeling van de twee problemen. Dat wil zeggen: een aanpassing van het huidige handelsregime van de lidstaten en hun eigen overzeese gebieden door het in werking treden van de Gemeenschappelijke Markt, en de oprichting van een investeringsfonds waardoor met name Afrika (Franse en Belgische overzeese gebieden) ontwikkeld moet worden met alle toekomstige politieke en economische consequenties van dien. Er wordt daardoor een permanente verplichte band tussen het Europa van één gemeenschappelijke markt en de Afrikaanse overzeese gebieden gecreëerd, in ieder geval voor enige jaren, zonder dat er rekening wordt gehouden met de eigen politieke en economische ontwikkeling van die landen en hun eventuele behoefte aan onafhankelijkheid van het moederland.

⁸⁰ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum van Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan Minister-president, 4 januari 1957, I

⁸¹ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum van chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel aan Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie, 11 januari 1957

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIEK

Evenals België is, buiten Frankrijk en Nederland, er ook andere lidstaten van de EGKS veel aan gelegen om snel tot een verdrag te komen voor een Gemeenschappelijke Markt. Zij zien dat liever niet geblokkeerd worden door een probleem betreffende overzeese gebieden waar slechts drie van de zes leden direct een relatie mee hebben. Vandaar dat de Chef van de Luxemburgse delegatie, Pierre Uri, op 6 januari een compromisvoorstel aan de Chef van de delegatie van Nederland, Linthorst Homan, doet toekomen. De oplossing die is gevonden voor het Frans-Nederlandse twistpunt bestaat uit het vaststellen van de vaste bedragen die elke lidstaat in het fonds moet storten. Die bedragen worden pas vastgesteld nadat is bepaald welke voordelen de verschillende lidstaten genieten door de nieuwe associatie. Maar ook dit voorstel wordt door Nederland van de hand gewezen, omdat het 'in het geheel voorbij gaat aan het voornaamste Nederlandse bezwaar, namelijk de koppeling tussen de twee verschillende problemen. Evenals in het Belgische alternatief blijft die koppeling namelijk aanwezig, sterker nog, in het Luxemburgse compromis wordt dit bezwaar geheel genegeerd,' aldus Linthorst Homan en Van der Beugel in hun gezamenlijke adviesnota, die zij op 14 januari Luns doen toekomen.⁸²

Ter voorbereiding op het kabinetsstandpunt dat Luns zal moeten gaan verwoorden tijdens de ministersconferentie van 26 en 27 februari, wordt de notitie door de minister van Buitenlandse Zaken doorgestuurd naar zijn collega's, zo ook de minister-president. Op die bijeenkomst eind februari, wederom in Parijs, moeten nog een aantal belangrijke openstaande beslissingen worden genomen waar nog geen overeenstemming over is bereikt. Eerst zullen de ministers van Buitenlandse Zaken tegenover elkaar plaatsnemen, en later de regeringsleiders, ten einde de laatste obstakels uit de weg te ruimen zodat er een akkoord kan worden bereikt waarmee de eerste etappe op weg naar een Gemeenschappelijke Markt wordt afgesloten. Enige haast is er dus volgens Linthorst Homan en Van der Beugel wel geboden, omdat het verdrag nog voor het zomerreces door de *Assemblée Nationale* en de *Bundestag* moet worden geratificeerd. 'Omdat zowel de huidige Duitse als Franse regeringen gunstig staan tegenover de verdragen van de Gemeenschappelijke Markt en Euratom, er in Duitsland na de zomer Bondsdag verkiezingen zijn en het voortbestaan van de Franse regering altijd onzeker is.' Ook leggen Linthorst Homan en Van der Beugel een verband tussen het Franse belang in Euratom en de koppeling van dat verdrag met het verdrag over de Gemeenschappelijke Markt. Daardoor is de kans dat beide verdragen op verschillende momenten ondertekend zullen

⁸² NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken van nota Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 14 januari 1957, Bijlage II - 3

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

worden zeer klein. Terwijl dat tijdens de ministersconferentie van Venetië nog duidelijk als mogelijkheid door Frankrijk naar is gebracht. Maar door de koppeling van de twee verdragen zal dat van de Gemeenschappelijke Markt niet zo gedetailleerd zijn uitgewerkt als het Euratom-verdrag. Daarom moet het eerst genoemde 'dan ook meer worden gezien als een *traité cadre*'. (...) Op veel essentiële punten is namelijk nog geen overeenstemming bereikt en dit gebrek wordt bedekt met de mantel ener algemeen formule, waarin wordt bepaald, dat deze materie nader zal worden uitgewerkt door de Europese Commissie en de raad van Ministers.⁸³

Als een van de belangrijkste essentiële punten waarover nog geen overeenstemming is bereikt, noemen Linthorst Homan en Van der Beugel de problematiek der Overzeese Gebiedsdelen. Zij benadrukken nogmaals dat Nederlandse in deze kwestie vast moet houden aan zijn eis tot 'ontkoppeling' van de 'twee problemen'. 'Wij kunnen daarvan (Frans-Belgische voorstel) noch de financieel-economische noch de politieke consequenties overzien; en deze wegen bij ons, na alles wat wij met Indonesië hebben doorgemaakt, bijzonder zwaar. Het is geen optie om beide aspecten (handelsregime en investeringsfonds) in het geheel niet op te nemen binnen het verdrag van de Gemeenschappelijke Markt omdat Frankrijk c.q. de *Assemblée Nationale*, nooit zal accepteren dat men zich daarmee afwend van de eigen *Union Française*. Voor Nederland is het een optie om de voorstellen voor het handelsregime met de overzeese gebieden wel op te nemen, maar die van het investeringsfonds moet dan worden doorgeschoven naar de Europese Commissie die het onderwerp uitvoerig kan bestuderen en uiteindelijk daarover voorstellen kan doen aan de Raad van Ministers, die in unanimitéit daarover een beslissing moeten nemen, stellen Linthorst Homan en Van der Beugel voor.⁸⁴ Daarbij wordt in ieder geval de kostbare tijd gewonnen waardoor Nederland kan afwachten hoe de situatie zich in bepaalde overzeese gebieden zal ontwikkelen, vooral in Algerije. 'Mocht in het geheel niet mogelijk blijken om het onderwerp van het investeringsfonds door te schuiven naar een later tijdstip dan zou Nederland als laatste optie een uitzondering kunnen bedingen ten aanzien van de associatie der Overzeese gebiedsdelen. Maar daarmee wil dat niet impliceren dat Nederland tegen nieuwe samenwerkingsvormen is tussen Afrika en Europa. Een zodanige afwijzing zou niet passen in het kader van de Nederlandse politiek ten aanzien van de onder ontwikkelde gebieden, en is ook in de strijd

⁸³ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken van nota Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 14 januari 1957, 2

⁸⁴ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken van nota Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 14 januari 1957, 9

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIEK

met de algemene politieke wenselijkheid om Afrika te behouden voor het Westen en communistische initiatieven te ontmoedigen.⁸⁵

Ook al vermeldt de adviesnota van 14 januari niet veel nieuws, toch vindt Fock het nodig om Drees speciaal over deze nota een memorandum te sturen en hem op het hart te drukken niet te snel in te stemmen met een verdrag. Op 21 januari schrijft hij aan de minister-president: 'Voor mijzelf trek ik een minimumgrens als het gaat om het niet aanvaarden van het Verdrag van de Gemeenschappelijke Markt bij de Overzeese Gebiedsdelen (...). Wij moeten namelijk niet meedoen aan een constructie ten gevolge waarvan de gemeenschap een zekere politieke verantwoordelijkheid gaat dragen voor het Frans-Belgische koloniale beleid, dat zo zeer afwijkt van de beginselen, waarop Nederland zijn beleid heeft gevoerd en nog voert. Er is een compromisvoorstel (van Uri), dat een soort quid-proquo voorstelt (...). Dit (...) gaat voorbij aan mijn hoofdbezwaar, dat van politieke aard is.' Fock wijst in zijn memorandum ook op een afwijkende houding ten opzichte van het Nederlandse standpunt binnen bepaalde KVP-kringen in relatie tot de actuele situatie inzake Nieuw-Guinea. '(...) Omdat men (KVP'ers) juist van een Nederlands standpunt een zekere gedeelde politieke verantwoordelijkheid ten aanzien van Nieuw-Guinea aantrekkelijk acht. Dit argument spreekt mij persoonlijk in het geheel niet aan (...)'⁸⁶

Tot aan de ministerconferentie van 26, 27 en 28 januari te Brussel verandert het Nederlandse standpunt over de overzeese gebiedsdelen binnen de gemeenschappelijke markt, zoals te verwachten, niet. Wel vindt er op 26 januari nog een gesprek plaats tussen Drees en de Franse ambassadeur in Den Haag. Tijdens het onderhoud krijgt Drees officieel de uitnodiging van premier Mollet voor de bijeenkomst der regeringsleiders in Parijs, waarbij er tot een definitief akkoord moet worden gekomen betreffende de verdragen voor de Gemeenschappelijke Markt en Euratom. Ook de gerezen problemen tussen Nederland en Frankrijk gedurende de onderhandelingen over de Gemeenschappelijke Markt komen ter sprake. Er zouden in Frankrijk, zo meldt de ambassadeur, uit verschillende richtingen steeds meer bezwaren zijn gekomen tegen de voorgenomen integratieplannen, en juist door die 'verschillende richtingen zou het nu mogelijk moeten zijn om tot een algemeen akkoord te komen. Veel moeilijker zou het zijn als de bezwaren uit een specifieke hoek afkomstig zouden zijn.' Deze 'dubbelzinnige' uitspraak maakt bij Drees nog geen enthousiaste gevoelens los. 'Ik heb de ambassadeur geantwoord, dat – hoe verheugend op zichzelf wellicht het feit, dat deze bezwaren uit

⁸⁵ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken van nota Chef van Nederlandse delegatie EGKS Brussel en Voorzitter Coördinatie Commissie voor de Integratie aan voorzitter Ministerraad, 14 januari 1957, 10

⁸⁶ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Secretaris-Generaal van Algemene Zaken aan Minister-president, 18/21 februari 1957, 2

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSPUBLIEK

zoveel hoeken komen ook moge zijn – het wellicht nog verheugender zou zijn als uit geen enkele hoek bezwaren naar voren zouden zijn gekomen.⁸⁷

In de wetenschap dat er in de maanden daarvoor geen compromis mogelijk is gebleken over het vraagstuk van de overzeese gebiedsdelen, en dat zowel de Nederlandse als de Franse regering onoverkomelijke bezwaren tegen de voorstellen van de ander heeft, terwijl de deadline voor de beide verdragen aanstaande is, reist Luns maandag 26 januari naar Brussel af. Aan het begin van de ministersconferentie wordt door dezelfde bewindspersonen als aanwezig waren op de conferentie van Parijs in oktober 1956 uitgesproken ‘dat de politieke wil er absoluut bij de zes regeringen is om zo spoedig mogelijk de Gemeenschappelijke Markt en Euratom te verwezenlijken. Maar dat optimisme is niet terug te vinden uit de beraadslagingen. ‘Het is voor de Nederlandse delegatie teleurstellend te moeten ondervinden, dat de ‘Europees’ gerichte oplossingen welke zij voorstond bij haar partners veelal weinig of geen weerklank vonden terwijl naar buiten de indruk werd gewekt als zou Nederland thans het grote struikelblok vormen op de weg naar de Europese samenwerking.’, zo constateert Luns bitter in zijn verslag van de conferentie dat hij op 30 januari naar Drees en zijn collega ministers stuurt.

Met die Europees gerichte oplossingen doelt Luns niet in het bijzonder op het vraagstuk van de associatie der overzeese gebiedsdelen, maar het is wel een van de onderwerpen waar de meeste tijd aan wordt besteed.’ In beginsel bestond er tussen de zes Ministers van Buitenlandse Zaken overeenstemming over de wenselijkheid de betrekkingen tussen de Gemeenschappelijke Markt en de Overzeese Gebiedsdelen (...) tot een oplossing te brengen (...). Ook bleek unaniem begrip te bestaan voor het grote politieke belang van een blijvende en hechte band tussen Europa en Afrika.’ Maar hier zakt evenals na het begin van de bijeenkomst, het optimisme weer snel weg. ‘Over de concrete inhoud van deze betrekkingen bleven echter aanzienlijke meningsverschillen bestaan,’ aldus Luns.⁸⁸ Nederland en Frankrijk zijn niet in hun standpunt opgeschoven ,maar het blijkt dat Italië, België en Luxemburg nu bezwaar maken tegen de onbekendheid van de jaarlijkse financiële lasten binnen het Franse voorstel. Opvallend is dat België verder van Frankrijk af lijkt komen te staan. Zodoende blijft de Bondsrepubliek Duitsland nog over als enige partij die in de basis het Franse voorstel steunt. Hoewel de Duitse regering een aantal dagen voor de start van de conferentie heeft laten weten niets te zien in van te voren vastgestelde bedragen. Zij vindt dat er op de eerste plaats gekeken moet worden in welke sociale projecten er geïnvesteerd moet worden, en dat evenals met

⁸⁷ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Aantekening voor de Minister-president, 26 januari 1957

⁸⁸ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken aan Minister-president, 30 januari 1957, I - 11

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

een aantal economische projecten ad-hoc te kunnen doen. De bedragen moeten een aanvulling zijn op het geld dat de lidstaten al in hun eigen overzeese gebiedsdelen investeren. Bonn ziet deze investeringen meer in het kader van de beginselen zoals opgesteld in het handvest van de VN. De Duitse opstelling is in ieder geval geen reden voor de Franse delegatie om te gaan bewegen inzake hun standpunt. Om toch nog te trachten uit de impasse te komen zal minister Spaak een document opstellen 'dat rekening zal houden met de plaatsgehad hebbende discussies en zich inzonderheid schijnt te zullen baseren op een Duits werkdocument terzaken.'⁸⁹ Met deze uitleg loopt Luns vooruit op een nieuw compromisvoorstel van Duitse hand dat dan nog in de maak is.

Op 28 januari ligt er voor Nederland echter nog steeds geen acceptabel voorstel. Dat betekent dat Den Haag nu serieus rekening moet gaan houden met het bedingen van een 'uitzonderingspositie'. Dat zou betekenen dat Nederland niet mee hoeft te betalen op de wijze die Frankrijk wenst, geen commerciële voordelen in deze gebiedsdelen geniet en ook Nieuw-Guinea, Suriname en de Antillen geen gebruik kunnen maken van de voordelen die de associatie biedt. Dit is meer dan waar het kabinet toe heeft besloten, want men wenst wel degelijk een bepaald bedrag jaarlijks bij te willen dragen aan de ontwikkeling van de overzeese gebieden van andere lidstaten bovenop de bedragen die men besteedt aan de eigen overzeese gebieden, maar dan wel binnen de grenzen van de Nederlandse financieel-economische mogelijkheden. Vraag is echter hoe lang dit uitzonderingsregime dan moet gaan gelden? Luns geeft aan dat de kaart van de uitzonderingspositie echt in het uiterste geval getrokken wordt en heeft nog hoop dat er een voor zowel Nederland als Frankrijk acceptabel alternatief op tafel komt. Omdat onder meer het probleem van de overzeese gebiedsdelen nog niet is opgelost, wordt besloten om op 4 februari weer bij elkaar te komen.

Maandag 4 februari wordt dan het Duitse ontwerp voor de overzeese gebieden ingediend. De belangrijkste aspecten van dit voorstel zijn: het handelspolitieke regime uit Frans-Belgische voorstel, wordt aanvaard en de principiële bereidheid van de lidstaten wordt vastgelegd. Daarnaast staat in het Duitse voorstel te lezen: 'dat in het kader van de politiek ten opzichte van de onderontwikkelde gebieden conform het handvest van de VN, er een vaste financiële bijdrage kan worden verwacht voor sociale projecten waarvan over de besteding wordt beslist door de Europese Commissie.'⁹⁰ Economische hulp vindt plaats op basis van concrete projecten voorgesteld door de Europese Commissie. Met dit voorstel

⁸⁹ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Minister van Buitenlandse Zaken aan Minister-president, 30 januari 1957, 11

⁹⁰ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Chef Nederlandse delegatie EGKS aan Minister-president, 4 februari 1957, 2

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

geeft de Duitse delegatie, evenals Nederland, aan dat het zich niet kan verenigen met de oorspronkelijke Frans-Belgische stelling dat er een direct verband zou bestaan tussen de openstelling van de Gemeenschappelijke Markt enerzijds, en deze lasten tot het aanvaarden van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van economische infrastructuur in de overzeese Gebiedsdelen anderzijds.⁹¹ In het Duitse voorstel wordt dan ook de financiële hulp aan de Overzeese Gebieden principieel losgekoppeld van de regeling van het nieuwe handelsregime. Hierdoor lijkt dit een acceptabel compromis voor Nederland. Samen met de andere ministers besluit Luns om dit voorstel nader te laten bestuderen door een speciale werkgroep.

De werkgroep bespreekt het Duitse voorstel op 7 en 8 februari. Zowel de Nederlandse als Franse delegatie stellen zich daarbij gereserveerd op. Nederland, omdat het in de maag zit met de vaste jaarlijkse bijdrage, mede gezien de verplichtingen die het nationaal en internationaal al heeft gedaan en doet (Deltaplan, Industrialisatie, Nieuw-Guinea, Suriname en de Antillen). Frankrijk omdat er niet duidelijk is wat het totale bedrag op jaarbasis zal zijn dat geïnvesteerd kan worden in 'hun' overzeese gebiedsdelen. De Franse delegatie beseft dat het redelijk klem komt te zitten op het moment dat Italië, België, Luxemburg en ten slotte ook Nederland voor het Duitse alternatief zouden kiezen. Juist omdat Duitsland, de enige lidstaat die een eventuele toekomstige geldelijke bijdrage van formaat zou willen leveren aan het investeringsfonds, hun compromis als het maximum bereikbare acht, kan Frankrijk dit niet zomaar verwerpen zonder daarmee het gehele verdrag voor de Gemeenschappelijke Markt in gevaar te brengen.⁹²

Op basis van de uitkomsten van de besprekingen van de werkgroep in Brussel, adviseert Luns op 11 februari de Nederlandse regering om zich 'in principale bij het Duitse standpunt aan te sluiten zij het met een nadere aanvulling (...). Dit standpunt lijkt mij aantrekkelijker dan het enige alternatief, namelijk dat wij met betrekking tot de regeling van de overzeese gebieden een uitzonderingspositie claimen.' In zijn adviesnota van 11 februari legt Luns ook verder uit waarom het Duitse voorstel het beste alternatief is gezien de situatie. '(...) een (...) uitzonderingspositie (van Nederland) is niet alleen voor Frankrijk – en dit ligt voor de hand – maar ook voor Duitsland onmogelijk te accepteren. Ik herinner hierbij aan de van Duitse zijde onderhande gedane mededeling, dat Duitsland juist om deze reden voornemens zou zijn de in het verdrag op te nemen bedragen zó laag te stellen, dat daarin geen reden zou kunnen schuilen voor de andere landen om in het geheel niet mee te doen. Indien wij dus het Duitse voorstel steunen, dat ook voor Italië,

⁹¹ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum Chef Nederlandse delegatie EGKS aan Minister-president, 4 februari 1957, 2

⁹² NA, DH 2.03.01/ 2849/ Nota Minister van Buitenlandse Zaken aan Voorzitter van de Ministerraad, 11 februari 1957, Bijlage III 5

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSPUBLIEK

België en Luxemburg aanvaardbaar is, staan de vijf partners tezamen tegenover Frankrijk en zal dit land moeten kiezen tussen de Gemeenschappelijke Markt, maar dan ook geen enkele hulp bij de financiering van de lasten van zijn overzeese gebieden (...) en er zal een of andere regeling van de verhouding tot de overzeese gebieden in ieder geval tot stand moeten komen. Hierbij zijn voor ons land niet te verwaarlozen exportbelangen betrokken. Het lijkt mij redelijk te verwachten dat, zolang wij een algemene uitzonderingspositie hebben, een bevredigende ontwikkeling van onze handelspolitieke betrekkingen met die landen – welke thans via Frankrijk wordt geregeld – weinig perspectief biedt. Bovendien zou deze uitzonderingspositie voor onze eigen overzeese gebieden – en dit geldt vooral voor Suriname en de Antillen – geenszins een aantrekkelijke oplossing zijn. (...) Naar het voorkomt moet het Duitse document (...) een knap compromis worden genoemd. Veel van Frans-Belgische schijn reddend heeft het de oorspronkelijke voorstellen wezenlijk aangetast, niet slechts door de koppeling tussen hulp aan en export naar de Overzeese Gebieden weg te nemen en de preferentie geheel te verzwijgen, zich ook door het karakter van de hulpverlening fundamenteel te wijzigen en complementair op concrete projecten in het sociale en economische vlak toe te spitsen.⁹³ Door op deze wijze zijn bewondering uit te spreken voor het Duitse voorstel geeft Luns aan dat het een goede kans verdient om serieus door Nederland geaccepteerd te kunnen worden.

Er lijkt dus een oplossing te zijn gevonden voor de Nederlands-Franse patstelling met betrekking tot de associatie van de overzeese gebieden. Met het advies van Luns op zak kan Drees op 19 februari rustig naar Parijs afreizen om daar met zijn Europese collega's definitief te besluiten tot het aangaan van een verdrag dat moet leiden tot een Gemeenschappelijke Markt, inclusief daarin opgenomen de toekomst van de overzeese gebieden en hun relatie tot die Markt. Toch is in Nederland niet iedereen rondom de minister-president het met Luns eens. Op 13 februari schrijft Fock in een memorandum aan Drees. 'De in de werkgroep door Nederland ingenomen houding gaat mij rijkelijk ver. Wij zijn al een stuk afgeleden van ons uitgangspunt, dat in het verdrag van de gemeenschappelijke markt niet meer zou moeten komen dan een opdracht aan de Europese Commissie tot het doen van voorstellen ten aanzien van de overzeese gebiedsdelen, welke voorstellen met unanimitieit door de raad van ministers zouden moeten worden goedgekeurd. Hoewel zulks formeel nog niet is geschied, hebben wij ons in wezen al geplaatst achter het toch wel vergaande Duitse compromisvoorstel.'⁹⁴

⁹³ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Nota Minister van Buitenlandse Zaken aan Voorzitter Ministerraad, 11 februari 1957, 6-9

⁹⁴ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum van Secretaris-Generaal Algemene Zaken aan Minister-president, 13 februari 1957, 2

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

3.4 Toch naar Rome

In een memorandum van Van der Beugel, die op dat moment samen met Luns al is vertrokken naar Parijs voor de ministersconferentie van vier dagen later, dat Drees op 14 februari ontvangt, wordt twijfel gezaaid over de goede afloop van het verdrag voor de gemeenschappelijke markt en de daarin opgenomen associatie van de overzeese gebieden. Tijdens ons bezoek aan Parijs kregen wij er namelijk lucht van, dat de Franse regering aan een nieuw document werkt, dat van andere principes uitging dan het Duitse voorstel, dat niet door de Franse regering was geaccepteerd. Gisterenmorgen stelde de Franse regering dit document vast. De Franse regering vindt dat het Duitse voorstel niet genoeg zekerheden biedt. Dat tegenover het openstellen van de Franse overzeese gebieden er een te incidentele verplichting van de andere lidstaten staat. Verder wil Frankrijk dat Algiers, Martinique, Guadeloupe, Réunion en Frans Guyana of te wel de D.O.M., deel zullen gaan uitmaken van de Gemeenschappelijke Markt, aangezien het hier Franse departementen betreft. Dit moet in een apart artikel worden geregeld, waarbij zal worden vastgesteld, dat deze gebieden een speciale behandeling moeten genieten voor wat betreft de vrijheid van import, aangezien zij in een onderontwikkelde staat verkeren.⁹⁵ Met dit nieuwe voorstel zet de Franse regering de gehele bijeenkomst van de regeringsleiders, gepland voor 19 februari, op het spel. Volgens Van der Beugel bevat het document dusdanig veel aanpassingen ten opzichte van het Duitse voorstel dat dit op een dergelijk korte termijn nooit behandeld en besproken kan worden door de afzonderlijke delegaties, de ministers van Buitenlandse Zaken en de regeringsleiders, zeker als het nog niet eens officieel is voorgelegd aan de lidstaten.⁹⁶

Het is dan ook niet verwonderlijk dat vrijwel de gehele bijeenkomst van de zes regeringsleiders op 19 februari in Parijs aan het vraagstuk van de overzeese gebieden is gewijd. Een dag eerder zijn de Ministers van Buitenlandse Zaken nog niet tot een akkoord gekomen. De tegenstelling ligt hoofdzakelijk tussen de Fransen enerzijds en de Duitsers anderzijds, waarbij Nederland in het algemeen het Duitse standpunt steunt. Omvang van de investeringshulp (Frankrijk wenste een verbintenis waarbij de andere vijf deelnemers over een periode van vijf jaar in totaal \$ 500 miljoen zouden storten), de termijn van vijf jaar, de verdeelsleutel voor de bijdrage aan de investeringen (Frankrijk wenst zelf niet bij te dragen aan de investeringshulp) en de positie van de D.O.M. (voor het eerst stelt

⁹⁵ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum van Staatssecretaris aan Minister-president, 14 februari 1957, 2

⁹⁶ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum van Staatssecretaris aan Minister-president, 14 februari 1957, I

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIC

Frankrijk voor dat deze gebieden volledig aan de Gemeenschappelijke Markt moeten gaan deelnemen) zijn de grote meningsverschillen waarover nog geen akkoord kan worden bereikt op 18 februari.⁹⁷

Toch kan twee dagen later conferentievoorzitter Mollet een perscommuniqué uitsturen waarin de Franse premier meldt: *'Un accord est intervenu sur les problèmes relatifs à l'association des territoires d'outre-mer au marché commun. Il à été convenu que le Traité contiendra les principes exprimant la volonté des six Etats d'associer au marché commun européen les territoires d'outre-mer qui sont liés à eux et de contribuer aux investissements économiques et sociaux que requiert le développement de ces territoires.'*⁹⁸

Er is dus een akkoord bereikt tussen de regeringsleiders over de associatie van de overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt. In grote lijnen komt dit akkoord er op neer 'dat het verdrag tot instelling van de Gemeenschappelijke Markt een aantal beginselen zal bevatten, waarin de wens tot uitdrukking wordt gebracht om de overzeese gebieden van betrokken lidstaten te associëren met de Gemeenschappelijke Markt en tevens de bereidheid wordt uitgesproken bij te dragen aan de investeringen, welke nodig zijn om deze overzeese gebieden verder te ontwikkelen.' Verder valt er in de verklaring van 20 februari 1957 te lezen dat 'ter uitvoering van deze beginselen er een eerste conventie voor een periode van vijf jaar zal worden gesloten. Deze conventie (...) zal bepalingen bevatten (over): (...) de bijdragen van de ledenstaten aan de Gemeenschap teneinde deze in staat te stellen deel te nemen aan de investeringen met een sociaal en economisch karakter in het algemeen belang en (...) betreffende het handelspolitiek regime en het recht van vestiging tussen de ledenstaten en de overzeese gebieden (...).'⁹⁹ Mollet meldt verder in zijn communiqué dat de regeringsleiders hebben afgesproken dat de verdragen (Gemeenschappelijke Markt en Euratom) in maart te Rome ondertekend zullen worden.¹⁰⁰

In de maand die volgt tussen de verklaring van 20 februari en de ondertekening op 25 maart, gaan in Brussel de onderhandelingen over de associatie van de overzeese gebiedsdelen binnen de Gemeenschappelijke Markt tussen de delegaties van de zes lidstaten gewoon door. Daarbij geeft men invulling aan details, zoals de hoogte van de bedragen die de afzonderlijke lidstaten jaarlijks moeten gaan bijdragen aan de sociale en

⁹⁷ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Verslag ministerconferentie van Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan Voorzitter van de Ministerraad, 22 februari 1957, 4

⁹⁸ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Project de communiqué de presse uitgebracht door secretariat de Conference des Chefs du Gouvernement, 20 februari 1957, 1

⁹⁹ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Verslag ministerconferentie van Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan Voorzitter van de Ministerraad, 22 februari 1957, 4

¹⁰⁰ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Project de communiqué de presse uitgebracht door secretariat de Conference des Chefs du Gouvernement, 20 februari 1957, 1

NAAR ROME EN EEN VERDRAG VIA BELGIË MET HULP VAN DE BONDSREPUBLIEK

economische ontwikkeling van de overzeese gebieden, en welke tariefpercentages binnen het handelsregime tussen de afzonderlijke lidstaten en de overzeese gebieden moeten worden gehanteerd. Ook in deze afrondende fase blijft Drees zich nadrukkelijke bemoeien met de onderhandelingen. Naar aanleiding van het overzicht over die beraadslagingen, opgesteld door Linthorst Homan, wordt 5 maart op voorstel van Drees door de Nederlandse ministerraad besloten tot een wijziging in het artikel van de overeenkomst over de overzeese gebieden op detailniveau. Linthorst Homan wordt verzocht om deze wijziging binnen het delegatieverband te regelen, maar hij wordt erop gewezen 'dat over deze zaak bij de Minister-President 'very strong feelings' bestaan en dat derhalve pas een eindbeslissing kan worden genomen nadat de Minister-President (...) wordt ingelicht.'¹⁰¹

Namens Nederland ondertekenen minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns en 'Chef de delegation' Hans Linthorst Homan, tijdens een officiële plechtigheid in de zaal der Horatiërs en Curatiërs in het *Palazo dei Conservatori* op het Capitool in Rome, op 25 maart 1957, de verdragen voor de Gemeenschappelijke Markt en Euratom.¹⁰² Hiermee is de eerste etappe op weg naar een Europese Economische Gemeenschap afgerond.

Zo plotseling als het Belgische gezag vanaf januari 1959 in Congo wordt geconfronteerd met massale gewelddadige betogingen tegen het koloniaal regime, zo snel draagt België op 30 juni 1960 de soevereiniteit over aan de Democratische Republiek Congo.¹⁰³ Op 18 maart 1962 bereikt de Franse regering een staakt-het-vuren met het FLN, na intensieve onderhandelingen over een vredesverdrag en toekomstige Algerijnse onafhankelijkheid. Op 1 juli 1962 wordt Algerije officieel een soevereine staat.¹⁰⁴ Iets meer dan vijf jaar na de ondertekening van de verdragen van Rome zijn Frankrijk en België allebei hun belangrijkste overzeese gebiedsdelen kwijt.

In het hoofdkantoor van de VN in New York vindt op 15 augustus 1962 de ondertekening plaats van de overeenkomst waarmee Nederland de soevereiniteit van Nieuw-Guinea overdraagt aan een VN interim-bestuur UNITEA (United Nations Temporary Executive Authority). Na 1 mei 1963 draagt de UNITEA de soevereiniteit over aan Indonesië. Deze overeenkomst komt tot stand na intensieve onderhandelingen tussen Nederland, Indonesië en de Verenigde Staten, die namens de VN als 'neutrale' partij hebben opgetreden.¹⁰⁵

¹⁰¹ NA, DH 2.03.01/ 2849/ Memorandum aan Secretaris-Generaal Algemene Zaken, 5 maart 1957, 1

¹⁰² M. Segers, *Tussen verzoening en verval*, 272

¹⁰³ J. Helmreich, *United States relations with Belgium and the Congo, 1940-1960* (Newark 1998) 214 - 215

¹⁰⁴ R.F. Betts, *France and decolonisation*, 113

¹⁰⁵ B. Koster, *Een verloren land, de regering Kennedy en de Nieuw-Guinea kwestie 1961-1962* (Barn 1991) 118 - 122

4

CONCLUSIE

In *Trouw* van 2 december 2009 luidt de kop boven een artikel: 'Overzeese gebieden door 'Lissabon' makkelijker bij Unie'. Door het verdrag van Lissabon, dat in 2007 door alle toenmalige landen van de EU werd gesloten, maar vanwege vertraagde nationale ratificaties in 2009 nog niet effectief wordt uitgevoerd, 'is het voor Overzeese gebiedsdelen - zoals de Nederlandse Antillen - nu makkelijker om te 'up-graden' tot deel van de EU', is te lezen in de inleiding. 'Nederland heeft er voor gezorgd dat de Europese afspraak om de status van overzeese gebieden te veranderen, is vereenvoudigd (...) Hoe dit voor de Nederlandse Antillen uitpakt is onduidelijk. Maar dat Nederland begin 2004 met een vereenvoudigingvoorstel kwam, was niet toevallig (...). Met name Aruba gaf aan ooit misschien deel te willen uitmaken van de EU,' vervolgt het artikel.¹⁰⁶

Nederland dat het initiatief neemt tot een voorstel om het voor overzeese gebieden gemakkelijker te maken om onderdeel te worden van de EU... Er kan veel veranderen in vijftig jaar tijd. Toen de Franse minister van Buitenlandse Zaken Pineau in mei 1956, tijdens de ministerconferentie van Venetië in aanloop naar de onderhandelingen tot de Verdragen van Rome, 'terloops' in zijn openingsstatement aangaf dat het vraagstuk van de overzeese gebiedsdelen en hun positie binnen de Gemeenschappelijke Markt, snel bestudeerd moest worden door een aparte commissie, was dat het begin van een hoog oplopende diplomatieke strijd tussen Nederland en Frankrijk aan de onderhandelingstafels van de EGKS in Brussel en op de diverse ministersconferenties. Zo hoog, dat dit verschil van inzicht over de positie van de overzeese gebieden binnen de nieuw te vormen Gemeenschappelijke Markt zelfs een akkoord over die Markt onzeker maakte.

Maar waarom leidde dat vraagstuk van de Overzeese gebiedsdelen nu tot een groot probleem tussen Nederland en Frankrijk en waarom was Nederland, nog voordat er een concreet plan op tafel lag, al een fel tegenstander van het Franse en latere Frans-

¹⁰⁶ Overzeese gebieden door Lissabon makkelijker bij Unie (2009, 2 december) *Trouw*, p.16

CONCLUSIE

Belgische voorstel om de overzeese gebiedsdelen van de verschillende lidstaten een positie te geven binnen de Gemeenschappelijke Markt? Terwijl Nederland in de zomer van 1956 zelf ook in het 'bezit' is van de overzeese gebiedsdelen, namelijk Nieuw-Guinea, Suriname en de Antillen. Om daar een goed antwoord op te geven moet er op verschillende niveaus worden gekeken naar de situatie die ontstond tussen mei 1956 en maart 1957.

De Geopolitieke positie van Nederland veranderde snel tussen 1939 en 1949 van een van de grote Europese koloniale mogendheden en neutraal in zijn buitenlands beleid naar een land zonder groot koloniaal rijk en wat zijn buitenlandse politiek betreft duidelijk leunend op de VS. Nederland was na het fiasco in Indonesië en de 'keurige' diplomatieke strijd die het vanaf 1950 via de VN Veiligheidsraad en de VS voerde met Indonesië over het laatste stukje 'Nederlands-Indië', Nieuw-Guinea, er dan ook niet van gediend om opgezadeld te worden met de koloniale problemen van Frankrijk. En zeker niet via een toekomstige Europese Gemeenschappelijke Markt. Frankrijk moest zijn eigen koloniale problemen het hoofd bieden zoals Nederland dat ook had gedaan en tijdens de onderhandelingen over de gemeenschappelijke markt nog steeds deed. Deze mening was duidelijk te op te maken uit de adviezen aan de Nederlandse regering vanuit Brussel, via delegatieleider Linthorst Homan, via Van der Beugel en zijn commissie in Den Haag, en via het advies dat Secretaris Generaal Algemene Zaken Fock aan Drees en zijn collega ministers gaf over het Frans-Belgische voorstel dat in november 1956 eindelijk ter tafel kwam. Diverse keren werd er in de adviesnota's van deze belangrijkste adviseurs gerefereerd aan het eigen pijnlijke recente koloniale verleden en de nieuwe koloniale politieke weg die men na 1949 was ingeslagen. Oftewel de weg van economische ontwikkeling van de overgebleven overzeese gebieden onder Nederlands bewind en bij conflicten daar omtrent het volgen van de diplomatieke weg via de VN en bondgenoot de VS. Diezelfde VS die nota bene Frankrijk ook nog actief hadden gesteund om een deel van hun Aziatische koloniale rijk wél te kunnen behouden.

Doordat Frankrijk, bijna als 'vanzelfsprekend', haar overzeese gebieden binnen de gemeenschappelijke Markt wilde onderbrengen, geïllustreerd door de achteloosheid van de opmerking van Pineau in mei 1956 tijdens de conferentie van Venetië, en lang op zich liet wachten met een concreet plan, ging argwaan tijdens de onderhandelingen van mei 1956 tot maart 1957 de interstatelijke relatie tussen Parijs en Den Haag steeds meer bepalen. In eerste instantie werd er door Den Haag nog positief gereageerd op de nieuw aangetreden Franse regering onder leiding van Guy Mollet. Die zette Frankrijk via de onafhankelijkheid van Marokko en door zich openlijk uit te spreken vóór toekomstige verdergaande Europese integratie, nog tijdens zijn regeerperiode neer als een aantrekkelijke gesprekspartner voor Nederland binnen Europa. Tot aan november 1956

CONCLUSIE

klonk er dan ook een gematigd positieve toon door in verschillende Nederlandse adviesnota's over de opstelling van de Franse regering. Omdat Parijs zelf aangaf eindelijk klaar te zijn voor verdergaande Europese integratie, wilde Nederland niet te lang wachten met het afronden van de onderhandelingen over de Verdragen van Rome. Het klimaat was in Parijs wat dat betreft gunstiger dan in 1953 en 1954 rondom de EPG en de EDG.

De Nederlandse argwaan werd aangewakkerd toen uit het Frans-Belgische voorstel van november 1956 bleek dat er duidelijke politieke motieven ten grondslag lagen aan de associatie van de overzeese gebiedsdelen. Iets waar Nederland al op had geanticipeerd en wat gedurende het hele onderhandelingsproces namens Nederland ook het grootste tegenargument zou blijven. De regering in Den Haag en haar adviseurs waren het vanaf het begin met elkaar eens dat het voorstel voor de associatie van de overzeese gebiedsdelen in eerste instantie een politiek motief betrof, ook al goot Frankrijk en later België er een dikke financieel-economische saus overheen.

Maar behalve argwaan en angst voor de politieke medeverantwoordelijkheid van het toekomstige Franse (en Belgisch) koloniaal beleid, was er ook realiteitszin aan Nederlandse zijde. Nog zonder het 'conditio sine qua non' voor wat betreft de overzeese gebieden van Frankrijk om tot de Gemeenschappelijke Markt te komen, besepte Nederland dat er iets moet gebeuren met die overzeese gebiedsdelen. Frankrijk zou nooit overgaan tot een akkoord over één Gemeenschappelijke Markt zonder die gebieden. En dat moest voor Nederland niet de uitkomst zijn. Nederland wilde graag dat die Gemeenschappelijke Markt er kwam, want het had zelf ingezien dat men zich beter nationaal en internationaal kan ontwikkelen via Europa dan wegwijnen in een rijk koloniaal verleden. De voortrekkersrol die Beyen speelde bij de 'relance' van het Europese project na 1954 gaf dat al aan. Maar minister-president Drees en een de meesten van zijn collega bewindslieden, Beyen was dat betreft een uitzondering, volgden vanaf 1952 na de start van de EGKS, de ontwikkelingen in Brussel redelijk sceptisch en met een afwachtende houding. Dat er zeker ook Haags vertrouwen was in Europa, uitte zich via het willen inschakelen van de Europese institutionele organen zoals de Europese Commissie en de Raad van Ministers, om te komen tot een compromis betreffende het Frans-Belgische voorstel. Nederland pleitte wel voor een nieuw handelsregime tussen de Gemeenschappelijke Markt en de diverse overzeese gebiedsdelen van de lidstaten maar zag niets om direct in het verdrag een investeringsfonds voor die gebieden meenemen. Dat kon in de toekomst via de Commissie worden geregeld. Op basis van de voorstellen van de Commissie kon de Raad er dan over beslissen. Op die manier konden dan de toekomstige ontwikkelingen worden afgewacht. Een verstandige mening gezien de situatie in Algerije in november 1956, na twee jaar onafhankelijkheidsoorlog tussen het FLN en Frankrijk.

CONCLUSIE

Den Haag wist toen ook nog niet hoe de zaken met Nieuw-Guinea zouden gaan verlopen, maar concludeerde al wel dat het voor de Nederlandse overzee gebiedsdelen niet interessant was om zich te associëren met de toekomstige gemeenschappelijke markt zoals in december 1956 voorgesteld door Frankrijk en België.

Het mocht duidelijk zijn dat politiek de Nederlandse regering helemaal niet zat te wachten op de bemoeienis van de andere lidstaten met Nieuw-Guinea, Suriname en de Antillen. Hoewel er in KVP-kringen wel politieke voordelen werden gezien in het 'politiek' onderbrengen van Nieuw-Guinea binnen de Gemeenschappelijke Markt. Dan zou Soekarno het zeker niet krijgen. Maar er is niet gebleken dat deze mening ook maar in de verste verte officieel regeringsbeleid zou gaan worden. Pas toen duidelijk was dat er een verdrag over die associatie opgenomen zou worden in het verdrag over de Gemeenschappelijke Markt, ging Nederland zich intensiever bezighouden met de eventuele financieel-economische voordelen voor zijn eigen overzeese gebieden.

Het feit dat Nederland heeft overwogen om een uitzonderingspositie betreffende de overzeese gebiedsdelen aan te vragen, geeft aan hoe serieus men tegen het Frans-Belgische voorstel was, ook na de mislukte compromispogingen van België en Luxemburg met Uri. Maar vanaf begin februari 1957, na het Duitse compromisvoorstel, ging de Nederlandse delegatie in Brussel wel beseffen dat het steeds sterker kwam te staan ten opzichte van Frankrijk. Ook omdat Den Haag na de Suezcrisis van oktober/november 1956 het groeiende Franse belang in het Euratom-project onderkende en zich realiseerde dat Frankrijk, evenals Nederland er veel aan gelegen was om tot een akkoord te komen over de twee gekoppelde bedragen.

Ook was er de angst van Drees zelf om weer geconfronteerd te worden met de politieke én financiële gevolgen van een falend koloniaal beleid, waar hij in dit geval heel weinig invloed op kon uitoefenen, en zijn behoorlijk gereserveerde houding tegenover de Fransen en hun onderhandelingsstrategieën - het lange wachten met een concreet plan, dan weer zelf een nieuw voorstel ontwikkelen terwijl over het oude nog niet goed is onderhandeld - die het aanhoudende wantrouwen tussen Den Haag en Parijs geen goed deed. Zelfs toen er in februari 1957 in Parijs een akkoord was bereikt, ook over de overzeese gebiedsdelen, wilde Drees van de detailinvulling daarna nauwkeurig op de hoogte blijven om er op toe te zien dat Frankrijk zich zou houden aan hetgeen wat afgesproken was. De aversie die zijn naaste adviseur, de Secretaris-Generaal Algemene Zaken Fock, in een diverse memoranda liet blijken ten opzichte van 'die brutale Fransen, bevestigde Drees in zijn mening.

Uiteindelijk kreeg Frankrijk zijn zin met een 'artikel' binnen het verdrag van de Gemeenschappelijke Markt, waarin de overzeese gebiedsdelen hun plek vonden. Maar

CONCLUSIE

door de ontwikkelingen in Algerije heeft Frankrijk nooit echt kunnen profiteren van de opgedrongen gedeelde Europese verantwoordelijkheid voor de overblijfselen van het Franse koloniale rijk. Het vond via deze weg wel een combinatie tussen enerzijds krampachtig proberen vol te houden aan het in verval zijnde eigen 'wereldrijk' en het bevorderen van de Europese integratie anderzijds. Een (Frans) koloniaal verleden was vanaf 1956 dus wel degelijk een garantie voor Europese integratie, daar waar het in 1954 voor de *Assemblée Nationale* nog zeker geen garanties bood.

Maar ook Nederland kreeg zijn zin. De Europese integratie werd na 1954 snel weer opgepakt en leidde binnen drie jaar tot een grote stap binnen het Europese integratieproces. Oftewel de ondertekening op 25 maart 1957 van de Verdragen van de Gemeenschappelijke Markt (zonder de politieke en financieel-economische last van een falend Frans koloniaal beleid gedeeltelijk te moeten dragen) en Euratom. Het verdrag over de gemeenschappelijke markt is vandaag de dag nog steeds één van de 'pijlers' binnen de huidige institutionele structuur van de Europese Unie. Voor Nederland was na 1949 wel snel duidelijk dat op een Koloniaal verleden niet kon worden geteerd en dat Europese samenwerking en integratie, juist vanwege dat pijnlijke recente verleden, een nieuwe garantie was voor een nationaal en internationaal welvarende toekomst. En daar heeft men geen ongelijk in gehad.

Amsterdam, februari 2010

LITERATUUR

- Aerts, R. (e.a.) *Land van kleine gebaren, een politieke geschiedenis van Nederland 1780 -1990* (Nijmegen/Amsterdam 1999)
- Betts, R. *France and decolonisation, 1900 – 1960* (Londen 1991)
- Bozo, F. *Two strategies for Europe, De Gaulle, the United States and the Atlantic Alliance* (Oxford 2001)
- Doel, H.W. van den *Afscheid van Indië, de val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2001)
- Giebels, L. *Beel, van vazal tot onderkoning 1902 – 1977* (Zeist 1995)
- Gounot, V. *François Mitterrand – biografie* (Soesterberg 2008)
- Helmreich, J. *United States relations with Belgium and the Kongo, 1940-1960* (Newark 1998)
- Hermans, J. *Uitgerekend Europa: geschiedenis van de Europese integratie* (Amsterdam 1996)
- Howorth, J. *Security and Defence Policy in the European Union* (New York 2007)
- Kikkert, J. *De Wereld volgens Luns* (Utrecht 1992)
- Kissinger, H. *Diplomacy* (New York 1994)
- Koster, B. *Een verloren land, de regering Kennedy en de Nieuw-Guinea kwestie 1961-1962* (Baarn 1991)
- Penders, C. *The West New Guinea Deblace: Dutch Decolonisation and Indonesia, 1945 – 1962* (Leiden 2001)
- Segers, M. *Tussen verzoening en verval, De nationale standpuntbepaling van de Bondsrepubliek Duitsland gedurende de beraadslagingen en onderhandelingen over de verdragen van Rome* (Nijmegen 2006)
- Steen, P. van der, *Cals, Koopman in verwachtingen 1914 – 1971* (Amersfoort 2005)
- Tiersky, R. *François Mitterrand: a very French president* (Boston 2000)
- Wall, I.M. *France the United States and the Algerian war* (Berkeley 2001)
- Woltjer, J.J. *Recent verleden, Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992)

